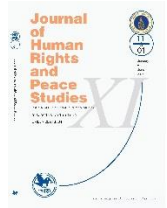

Journal of Human Rights and Peace Studies

journal homepage: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/HRPS/index>

From Critiquing Intractable Conflicts to Deconstructing the International Peace Architecture: Oliver P. Richmond and the Development of Knowledge in Peace Studies

จากการวิพากษ์ความขัดแย้งยึดเยื้อสู่การรื้อสร้างสถาปัตยกรรม
สันติภาพระหว่างประเทศ: โอลิเวอร์ พี. ริชมอนด์กับพัฒนาการของ
ความรู้ว่าด้วยสันติศึกษา

Kwanchanok Kittiwanih/ ขวัญชนก กิตติวานิชย์

Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Thailand

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประเทศไทย

Email: kwanchanok.kit@cmu.ac.th

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received: 24-Jan-2025

Revised: 10-Apr-2025

Accepted: 16-Apr-2025

Keywords:

*Critical Peace, Peace
Studies, Hybrid Peace,
Everyday Peace, Oliver P.
Richmond*

This article examines the production of critical peace knowledge through the selected works of Oliver P. Richmond from 1998 to 2024. It explores the development of paradigms and critical peace knowledge, identifying four phases that correspond to the emergence of new forms of conflict and lessons drawn from the successes and failures of peace processes. These phases include: (1) the phase challenging state-centric approaches to peace studies (1998–2003); (2) the phase emphasizing the significance of communities and individuals (2004–2010); (3) the phase focusing on hybrid peace and everyday peace (2011–2019); and (4) the phase critiquing international peace architecture discourses and counter-peace (2020–2024). Drawing on over three decades of critical peace knowledge, Critical Peace Studies introduce a new proposition to the peace knowledge framework that transcends the roles of states and international organizations. It also presents

diverse and feasible approaches to constructing knowledge about peace. Critical peace, therefore, has not remained a secondary paradigm but has emerged as a transformative framework with significant influence on state security policies, the operations of international organizations, and local communities in modern society since the late 1990s. Nevertheless, the diversity of peace continues to face challenges in breaking free from the framework of Western-centric thought, which closely associates peace with democracy, human rights, liberalism, and globalization. This issue becomes particularly significant when the concept of peace is applied in non-Western contexts.

บทคัดย่อ

คำสำคัญ:

สันติภาพเชิงวิพากษ์, สันติศึกษา, สันติภาพเชิงผสมผสาน, สันติภาพในชีวิตประจำวัน, โอลิเวอร์พี. ริชมอนด์

บทความชิ้นนี้ศึกษาการผลิตสร้างความรู้เกี่ยวกับสันติภาพเชิงวิพากษ์ ผ่านการคัดเลือกผลงานชิ้นสำคัญของ โอลิเวอร์ พี. ริชมอนด์ จากปีค.ศ. 1998 ถึง ค.ศ. 2024 เพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์และความรู้ด้านสันติภาพเชิงวิพากษ์ พบว่า แบ่งได้สี่ระยะที่สัมพันธ์กับลักษณะของความขัดแย้งรูปแบบใหม่ ความสำเร็จและความล้มเหลวอันเป็นบทเรียนจากกระบวนการสันติภาพ ได้แก่ หนึ่ง ระยะโต้แย้งกลุ่มแนวคิดที่ให้รัฐเป็นศูนย์กลางการศึกษา (ค.ศ. 1998-2003) สอง ระยะที่เน้นความสำคัญของชุมชนและปัจเจก (ค.ศ. 2004-2010) สาม ระยะที่เน้นสันติภาพเชิงผสมผสาน กับสันติภาพในชีวิตประจำวัน (ค.ศ. 2011-2019) และสี่ ระยะการวิพากษ์วาทกรรมสถาปัตยกรรมสันติภาพระหว่างประเทศ กับปฏิบัติสันติภาพ (ค.ศ. 2020-2024) โดยการสร้างความรู้ด้านสันติภาพเชิงวิพากษ์ในกว่าสามทศวรรษได้มอบข้อเสนอใหม่ให้แก่พื้นที่ความรู้ด้านสันติภาพซึ่งไม่จำกัดอยู่ที่บทบาทของรัฐและองค์กรระหว่างประเทศ ทั้งยังเสนอทางเลือกที่เป็นไปได้อันหลากหลายต่อการสร้างความรู้ด้วยสันติภาพ สันติภาพเชิงวิพากษ์จึงไม่ได้เป็นเพียงกระบวนทัศน์รอง แต่กลายเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางต่อนโยบายความมั่นคงของรัฐ ปฏิบัติการขององค์กรระหว่างประเทศ และท้องถิ่นในสังคมสมัยใหม่ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายของสันติภาพยังคงเผชิญกับความท้าทายในการหลุดพ้นจากรอบแนวคิดแบบตะวันตกที่ยึดโยงกับประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน เสรีนิยม และโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อถูกนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทที่อยู่นอกโลกตะวันตก

บทนำ

แนวคิดสันติภาพเชิงวิพากษ์ (critical peace) ปรากฏขึ้นตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ในบริบทที่มนุษย์เผชิญกับความหายนะหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงความขัดแย้งหลังการปลดปล่อยอาณานิคม (decolonization) แนวคิดนี้มีขึ้นเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายรากฐานสาเหตุของความรุนแรง

ความขัดแย้งและสงคราม รวมทั้งการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน (sustainable peace) โดยในระยะแรก มีประเด็นของการศึกษาอยู่ที่การวิจารณ์นโยบายยุติสงครามและปฏิบัติการสร้างสันติภาพซึ่งให้ความสำคัญกับรัฐและสถาบันรัฐเป็นสำคัญ เช่น การศึกษากฎหมายระหว่างประเทศกับการสร้างสันติภาพ การศึกษาความขัดแย้งบนความสัมพันธ์ระหว่าง “โลกเหนือ” (Global North) กับ “โลกใต้” (Global South)¹ ไปจนถึงการศึกษาประเด็นวาระใหม่เกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างรัฐหลังสงครามเย็น ต่อมาในศตวรรษที่ 21 จึงค่อยมีการขยายกรอบการศึกษาไปกว้างขวางกว่าพื้นที่ความรู้ด้านความมั่นคงระหว่างประเทศโดยบูรณาการกับศาสตร์อื่นมากขึ้น เช่น เศรษฐศาสตร์แห่งสันติภาพกับความมั่นคง การพัฒนาที่สมดุล การจัดการความยากจน จิตวิทยากับสันติภาพ ปัญหาสิ่งแวดล้อม สิทธิทางชาติพันธุ์ ความเท่าเทียมทางเพศ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ฯลฯ ความสนใจอันหลากหลายนี้ทำให้แนวคิดสันติภาพเชิงวิพากษ์มีจุดเด่น คือวิธีคิดบนฐานของความเข้าใจต่อความไม่เท่าเทียมเชิงโครงสร้าง พลวัตของอำนาจกับความขัดแย้ง และความยุติธรรมเชิงระบบ

โอลิเวอร์ พี. ริชมอนด์ (Oliver P. Richmond) เป็นหนึ่งในนักคิดสายสันติศึกษาเชิงวิพากษ์คนสำคัญในศตวรรษที่ 21 ที่มักถ่ายทอดข้อคิดเห็นทางวิชาการและชักชวนให้ตั้งคำถามต่อนโยบายสันติภาพขององค์กรระหว่างประเทศที่มีลักษณะบนลงล่าง (top-down policy) รวมทั้งส่งเสริมศักยภาพของชุมชนและปัจเจกในกระบวนการสันติภาพ นอกจากนี้ ยังมีความโดดเด่นของข้อเสนอเชิงวิพากษ์ในปรัชญาสันติภาพซึ่งทำให้เห็นว่า ผลงานวิชาการของริชมอนด์ ได้ต่อยอดและขยายขอบเขตการศึกษาสันติภาพเชิงวิพากษ์ไปยังการพิจารณาความรู้ว่าด้วยสันติภาพในฐานะวาทกรรมอันเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ซึ่งกว้างขวางไปกว่าข้อเสนอของนักวิชาการสายวิพากษ์รุ่นบุกเบิก ตัวอย่างเช่น โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ผู้พัฒนาแนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) ความรุนแรงทางวัฒนธรรม (cultural violence) และสันติภาพเชิงบวก (positive peace)² หรือ เอลิส เอ็ม. บอลดิง (Elise M. Boulding) นักสังคมวิทยาผู้มีความสนใจในการศึกษาเพื่อสันติภาพ (peace education) ผู้หญิงกับการสร้างสันติภาพ และวัฒนธรรมแห่งสันติภาพ³ ซึ่งต่างไปจากงานศึกษาของนักวิชาการสายวิพากษ์รุ่นใกล้เคียงกัน เช่น จอห์น พอล เลเดอร์ช (John Paul Lederach) ผู้เสนออุดมคติของสังคมที่มีสันติภาพและเป็นธรรม (Justpeace)⁴ ที่มีรากฐานจากพลังของคนรากหญ้า การแก้ไขข้อขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงและการปรองดอง

¹ “โลกเหนือ” และ “โลกใต้” เป็นคำที่เริ่มถูกใช้ในปลายศตวรรษที่ 20 เพื่อจำแนกกลุ่มประเทศ โดยโลกเหนือหมายถึงประเทศทางเหนือของแผนที่โลกซึ่งรวมเอาสหรัฐอเมริกา แคนาดา ยุโรปตะวันตก ญี่ปุ่น นิวซีแลนด์ ออสเตรเลียเข้าไว้ด้วย กลุ่มประเทศเหล่านี้มีรายได้ต่อหัวและเทคโนโลยีขั้นสูงกว่าและมีระบอบการเมืองที่มีเสถียรภาพมากกว่าจึงทำให้ประเทศโลกเหนือทำให้อำนาจในการกำกับเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของโลกตรงกันข้ามกับ “โลกใต้”

² ผลงานชิ้นสำคัญของโยฮัน กัลตุง เริ่มจากการพิจารณาความหมายของการไม่ใช้ความรุนแรง (nonviolence) สันติภาพและการศึกษาสันติภาพในปี 1965 และปี 1969 การศึกษาวัฒนธรรมความรุนแรง (cultural violence) ในปี 1990 และสันติภาพเชิงกระบวนการในปี 1996

³ เอลิส เอ็ม. บอลดิง มีส่วนสำคัญในการบุกเบิก The Consortium on Peace Research, Education, and Development (COPRED) ปี 1970 เธอเรียกร้องให้มีบูรณาการความรู้แนวสตรีนิยมกับสันติภาพเพราะเชื่อว่าความเท่าเทียมทางเพศคือหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่สันติภาพ (Boulding, 1990) และเน้นความสำคัญของการศึกษาวัฒนธรรมแห่งสันติภาพ (Boulding, 2000)

⁴ แนวคิด Justpeace ถูกเสนอโดยจอห์น พอล เลเดอร์ช ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1990 ว่าเป็นหลักการสากล (Universal principle) และข้ามวัฒนธรรม โดยมีความหมายถึงสันติภาพองค์รวม (holistic peace) ที่รวมถึงความยุติธรรม การเข้าใจรากเหง้าความขัดแย้งและการ

ผลงานของริชมอนด์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1998 ถึง 2024 จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาศาสตร์ประวัติศาสตร์ความรู้ว่าด้วยสันติภาพเชิงวิพากษ์จากข้อถกเถียงอันโดดเด่นที่เน้นการวิเคราะห์ความซับซ้อนทางความคิดในเชิงทฤษฎีที่ชี้ให้เห็นช่วงชั้นในความรู้สันติภาพร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งของโลกตะวันตกที่เป็นผู้นำในเรื่องดังกล่าวดังปรากฏในผลงานชื่อ *สถาปัตยกรรมสันติภาพเสรีนิยม* (Liberal Peace Architecture) การที่ริชมอนด์มีส่วนอย่างมากในการเสนอแนวคิดสันติภาพใหม่ที่มีพลัง เช่น แนวคิดสันติภาพในชีวิตประจำวัน (everyday peace) และแนวคิดสันติภาพแบบผสมผสาน (hybrid peace) ผ่านผลงานวิชาการเดี่ยวและผลงานร่วมกับนักวิชาการสันติศึกษาเชิงวิพากษ์คนอื่นๆ การศึกษาผลงานของริชมอนด์จึงช่วยให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านของความรู้ไปสู่สันติภาพสมัยใหม่ที่เน้นการสนทนาแลกเปลี่ยนเพื่อสันติภาพ (peace dialogue) และการปรองดองที่มีส่วนร่วมจากคนหลากหลายกลุ่ม ขณะเดียวกันได้ทำให้เห็นการถ่ายทอดความรู้สู่สังคมโดยเครือข่ายนักวิชาการสันติภาพเชิงวิพากษ์และการคลี่คลายของความรู้ที่ขยับความหมายของสันติภาพออกจากการยุติสงครามและความมั่นคงของรัฐไปสู่ความมั่นคงปลอดภัยของโลก โดยความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ลดทอนอำนาจการนิยามสันติภาพซึ่งผูกขาดไว้กับรัฐและเพิ่มอำนาจแก่ผู้มีสถานะรอง (subalterns) ทั้งนี้ ยังรวมถึงบทบาทของท้องถิ่น (locals) กับการผลิตความรู้เกี่ยวกับสันติภาพสากล (universal peace)

การศึกษาผลงานของริชมอนด์ ตั้งแต่ ค.ศ. 1998 ถึง ค.ศ. 2024 ชี้ให้เห็นพัฒนาการของความรู้ว่าด้วยสันติภาพซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะของความขัดแย้งรูปแบบใหม่ ความสำเร็จและความล้มเหลวอันเป็นบทเรียนจากการสนทนา นอกจากนั้น ยังสะท้อนบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่หล่อหลอมความคิดของนักวิชาการในฐานะตัวแทนของกระแสทางปัญญาที่ส่งผลต่อวาทกรรมสาธารณะ (public discourse) และการกำหนดนโยบาย (policymaking) อนึ่ง การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างความรู้ สังคม และการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของความรู้ว่าด้วยสันติภาพเชิงวิพากษ์จะช่วยอธิบายตำแหน่งแห่งที่ของความรู้ว่าด้วยสันติภาพร่วมสมัยที่มีลักษณะข้ามพรมแดนข้ามชาติพันธุ์ซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตและลักษณะของผู้คนในสังคมสมัยใหม่

คำถามวิจัย/สมมติฐาน

คำถามของงานวิจัยชิ้นนี้ คือความรู้สันติภาพเชิงวิพากษ์ที่ได้จากการบูรณาการศาสตร์สามารถท้าทายชุดความคิดว่าด้วยสันติภาพกระแสหลักและกลายเป็นชุดความรู้ที่มีพลังเคียงคู่กันในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร คำถามดังกล่าวสัมพันธ์กับสมมติฐานที่ว่า สันติภาพที่ยั่งยืนและหลากหลายซึ่งปรากฏขึ้นในช่วงสงครามเย็นมีความหมายผูกกับระดับการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตยเสรี หลักนิติรัฐ และสิทธิมนุษยชนอย่างแนบแน่น สันติภาพเชิงวิพากษ์จึงยังไม่หลุดพ้นจากการครอบงำของสันติภาพสากลและทัศนะแนวเดียวตามแบบตะวันตก

เสริมสร้างสัมพันธ์ภาพทางสังคมเพื่อป้องกันความรุนแรงในอนาคตซึ่งมิใช่เพียงการหยุดความรุนแรง การบรรลุสันติภาพเชิงลบ (negative peace) หรือการดำรงอยู่ภาวะไร้ความขัดแย้ง (Lederach, 1996; Lederach, 1997)

จุดประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์และความรู้ด้วยสันติภาพเชิงวิพากษ์ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 จนถึงศตวรรษที่ 21
2. เพื่อศึกษาบริบทของความสำเร็จและล้มเหลวของปฏิบัติการสันติภาพตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 ที่นำไปสู่กระบวนการประกอบสร้างความรู้เกี่ยวกับสันติภาพแบบใหม่อันเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้แก่ภูมิปัญญาด้านสันติภาพเชิงวิพากษ์

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้เป็นการเลือกบททวนกลุ่มงานศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการสร้างข้อเสนอใหม่ของแนวคิดสันติภาพเชิงวิพากษ์ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ได้แก่ กลุ่มงานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นิติศาสตร์ และมานุษยวิทยา

แนวคิดสันติภาพเชิงวิพากษ์มักวิจารณ์แนวทางสันติภาพระหว่างประเทศ (international peace) ว่าเป็นการให้ความสำคัญต่อบทบาทของรัฐและองค์กรระหว่างประเทศในการใช้อำนาจแทรกแซงผ่านนโยบายการพัฒนาซึ่งนโยบายแบบบนลงล่างเช่นนี้จะไม่นำไปสู่สันติภาพที่ยั่งยืน เพราะขาดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น มองข้ามความยุติธรรมเชิงโครงสร้าง และเอื้อต่อการใช้อำนาจรัฐอย่างล้นเกินปราศจากการตรวจสอบ (Thakur, 2010; Fierke, 2015) ทศนะวิพากษ์นี้ถูกโต้แย้งโดยกลุ่มงานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศว่า เป็นทัศนะที่ทำให้ความรู้ด้านสันติภาพอยู่ในภาวะอิหลักอิเหลื่อระหว่างสันติภาพอุดมคติกับสันติภาพในฐานะปฏิบัติการทางการเมืองที่มุ่งจัดการกับความขัดแย้งทั้งในและระหว่างประเทศอันสอดคล้องกับการรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติที่มีความต้องการเร่งด่วนในการตัดสินใจเชิงนโยบาย เช่น ภารกิจทางการทหาร การเจรจาทางการทูต ความร่วมมือระหว่างรัฐกับองค์กรระหว่างประเทศ เหตุนี้การแทรกแซงด้านมนุษยธรรม (humanitarian intervention) และหลักการความรับผิดชอบในการปกป้อง (responsibility to protect: R2P) จึงเป็นมาตรการที่จำเป็นเพื่อป้องกันความสูญเสียในวงกว้าง (mass atrocities) และปกป้องพลเรือนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการก่อการร้ายและกลุ่มอาชญากรระหว่างประเทศ (Cunliffe, 2011; McRae & Hubert, 2001) ซึ่งแม้ว่าการจัดการกับความยุติธรรมเชิงโครงสร้างจะสำคัญและจำเป็นต่อการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนแต่ปฏิบัติการทางสันติภาพในฐานะปฏิบัติการทางการเมืองยังต้องมีรัฐกับองค์กรระหว่างประเทศเป็นตัวแสดงที่สำคัญที่สุด (Evans, 2009; Holzgrefe & Keohane, 2003)

สำหรับกลุ่มนิติศาสตร์โดยทั่วไปมักถูกเข้าใจว่าเป็นการศึกษาความยุติธรรมเพื่อแก้ไขความขัดแย้งและสร้างความสงบในสังคม ซึ่งสัมพันธ์กับเป้าหมายของกลุ่มศึกษาสันติภาพเนื่องจากความ

ยุติธรรมเป็นรากฐานของสันติภาพ แม้ว่าในพื้นที่ของความรู้นิติศาสตร์เองก็ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่มีหลายแนวคิดซ้อนทับและโต้แย้งกันเองอยู่ว่ากฎหมายคืออะไรและควรเป็นอย่างไร (Coleman & Shapiro, 2002) น่าสนใจว่าแนวทางนิติศาสตร์เชิงวิพากษ์ที่ตั้งคำถามต่อระบบกฎหมายที่เป็นอยู่ถูกใช้มองกระบวนการสันติภาพเพื่อวิจารณ์ว่า สันติภาพที่ได้มาจากระบบความยุติธรรมเป็นผลของการใช้อำนาจเชิงสถาบันจึงขาดส่วนร่วมจากประชาชน ปราศจากการตรวจสอบ และเผชิญกับข้อจำกัดของกฎหมายระหว่างประเทศในการเคารพความหลากหลายในทางปฏิบัติ (Santos & Rodríguez-Garavito, 2005; Tamanaha et al., 2012) ข้อวิจารณ์เช่นนี้ส่งเสริมแนวทางของสันติภาพเชิงวิพากษ์และสนับสนุนหลักการพหุนิยมทางกฎหมาย (legal pluralism) อันเป็นนโยบายหลักขององค์กรระหว่างประเทศที่ปรากฏขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งเรียกร้องให้เคารพความหลากหลายในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเพื่อรักษาสันติภาพที่ยั่งยืน (Berman, 2007) อย่างไรก็ตาม คำอธิบายในแนวทางนิติศาสตร์ปฏิฐานนิยม (legal positivism) ได้โต้แย้งทฤษฎีดังกล่าวว่า ข้อวิจารณ์ว่าระบบกฎหมายไม่ส่งเสริมการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและไม่สร้างศักยภาพให้กับชุมชน รวมทั้งละเลยความซับซ้อนและความหลากหลายของมนุษย์ คือข้อวิจารณ์ที่ไม่เข้าใจในข้อจำกัดทางกฎหมาย (legal constraints) ที่สถาบันทางกฎหมายต้องเผชิญ (Foot et al., 2003; Kingsbury, 2002) และการจำกัดอำนาจศาล (judicial restraint) ซึ่งเป็นสาระสำคัญของการถ่วงดุลอำนาจ (Ely, 1980)

ในส่วนของระเบียบวิธีของการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic methods) อันเป็นแนวทางการศึกษาของกลุ่มมานุษยวิทยามีอิทธิพลต่อสันติภาพเชิงวิพากษ์อย่างมาก โดยเฉพาะการชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของความรู้ด้านสันติภาพที่ขาดคำอธิบายทางวัฒนธรรม มองข้ามความหลากหลายจากมุมมองของท้องถิ่น (Bräuchler & Naucke, 2017; Millar, 2014, 2018a, 2018b; Sponsel & Gregor, 1994) และใช้สมมติฐานแบบสากลนิยม (universalist assumptions) เพื่อกำหนดกรอบปฏิบัติการสันติภาพที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลางโดยไม่ระมัดระวังต่อคติทางวัฒนธรรม จนทำให้ความรู้ท้องถิ่น และวิถีการแก้ไขความขัดแย้งของชนพื้นเมืองถูกละเลย เพราะเหตุนี้การวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งกับชุมชนท้องถิ่นจึงถูกเสนอเพื่อทำความเข้าใจพลวัตของความขัดแย้ง ความเปลี่ยนแปลงของอำนาจกับการเมืองอัตลักษณ์ภายในกระบวนการสร้างสันติภาพทั้งในประเด็นของเชื้อชาติ เพศ อายุ และความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมลักษณะอื่นโดยที่มีการตรวจสอบอคติของตนเองอย่างมีวิจารณญาณ เช่นเดียวกับการคำนึงถึงผลกระทบทางจริยธรรมจากการศึกษาที่เท่ากับเป็นการแทรกแซงในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้ง วิถีวิทยาเช่นนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการเจรจาเพื่อสันติภาพที่ยั่งยืนอีกทั้งส่งเสริมความไว้วางใจแก่ชุมชนท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจและเคารพความซับซ้อนในบริบททางสังคม กลุ่มการศึกษามานุษยวิทยานับว่า กระบวนการรักษาสันติภาพเป็นกระบวนการทางสังคมที่ยืดหยุ่นและคาดเดาไม่ได้ อีกทั้งต้องเผชิญหน้าต่อการต่อต้านจากท้องถิ่น จึงต้องมีความละเอียดอ่อนเพียงพอที่จะรับฟังการต่อต้านนั้น รวมทั้งเป็นเสียงสะท้อนให้แก่ผู้ต่อต้านด้วยโดยเลี่ยงการนำเสนอชุมชนในฐานะเหยื่อ หรือผู้คอยรับการแทรกแซงจากภายนอก

โดยสรุป กลุ่มการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับนิติศาสตร์มีจุดวิจารณ์ร่วมกันว่ามีปัญหาการแบ่งแยกระหว่างสันติภาพในอุดมคติกับความเป็นไปได้ของปฏิบัติการสันติภาพและความ

รูปธรรมของแนวทางสันติภาพระหว่างประเทศที่มีมาตรฐานเดียวกัน ขณะที่กลุ่มการศึกษามานุษยวิทยาเพิ่มความตระหนักในปฏิบัติการสันติภาพให้เคารพความหลากหลายที่จะไม่นำไปสู่การเลือกปฏิบัติและเรียกร้องให้มองเห็นผู้คนที่มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ความรู้ท้องถิ่น และพลังของความคิดนามธรรมในสังคมเพื่อการทำความเข้าใจสันติภาพและความขัดแย้งด้วย การทบทวนกลุ่มงานศึกษาเหล่านี้ช่วยให้เห็นข้อจำกัดของการศึกษาสันติภาพและชี้ให้เห็นความสำคัญของการการบูรณาการศาสตร์ การศึกษา การผลิตสร้างความรู้ร่วมสมัยว่าด้วยสันติภาพเชิงวิพากษ์จะช่วยให้เห็นความเปลี่ยนแปลงไปของพัฒนาการทางความคิดความรู้ว่าด้วยสันติภาพที่สัมพันธ์กับบริบทความขัดแย้งและปฏิบัติการสันติภาพตลอดสามทศวรรษ

วิธีการวิจัย

บทความวิจัยชิ้นนี้ดำเนินการวิจัยโดยการวิเคราะห์หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการและเอกสารของ โอลิเวอร์ พี. ริชมอนด์ ในช่วงเวลาปี ค.ศ. 1998—2024 โดยการเลือกงานวิชาการที่นำมาใช้ศึกษาและกล่าวถึงต่อจากนี้ได้พิจารณาจากงานที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงของแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งเป็นงานที่สะท้อนข้อเสนอสันติเชิงวิพากษ์ที่เด่นชัด ซึ่งช่วยในการศึกษาความซับซ้อนในความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดสันติเชิงวิพากษ์กับพัฒนาการของความรู้และท่าทีของนักวิชาการต่อสันติศึกษาและพัฒนาการของสันติภาพเชิงวิพากษ์กับการผลิตสร้างความรู้ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description) ตามหลักการวิจัยเอกสาร (documentary research)

ขอบเขตงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้จำกัดขอบเขตที่การทบทวนผลงานของโอลิเวอร์ พี. ริชมอนด์ที่เป็นผู้ประพันธ์หลัก และงานวิจัยร่วมที่ริชมอนด์เป็นผู้ประพันธ์ชื่อแรกที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงของแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งเป็นงานที่สะท้อนข้อเสนอสันติเชิงวิพากษ์ที่เด่นชัดสำหรับขอบเขตของระยะเวลาการศึกษา คือ ช่วงเวลาจากปี ค.ศ. 1998—2024 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเริ่มต้นการตีพิมพ์ผลงานจนถึงผลงานชิ้นปัจจุบัน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาผลงานของโอลิเวอร์ พี. ริชมอนด์ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1998—ค.ศ. 2024 พบว่า แบ่งออกได้เป็นสี่ระยะ ได้แก่ หนึ่ง ระยะโต้แย้งความรู้ว่าด้วยสันติภาพที่ให้อำนาจเป็นศูนย์กลาง (ค.ศ. 1998-2003) สอง ระยะส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับสันติภาพที่ให้ความสำคัญต่อชุมชนและปัจเจก (ค.ศ. 2004-

2010) สาม ระยะการเสนอความรู้เกี่ยวกับสันติภาพเชิงผสมผสาน (hybridity peace) กับสันติภาพในชีวิตประจำวัน (everyday peace) (ค.ศ. 2011-2019) และสี่ ระยะของการรื้อสถาปัตยกรรมสันติภาพระหว่างประเทศ (international peace architecture) (ค.ศ. 2020-2024) โดยทั้งสี่ระยะสะท้อนความเข้าใจและการตีความสันติภาพสัมพันธ์กับบริบทความขัดแย้งระหว่างประเทศและนโยบายสันติภาพระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลง

หนึ่ง ระยะโต้แย้งความรู้ว่าด้วยสันติภาพที่ให้อำนาจเป็นศูนย์กลาง (ค.ศ.1998-2003)

ความรู้สันติภาพเชิงวิพากษ์ในระยะแรกเกิดขึ้นในบริบทที่มีความตื่นตัวต่อการท้าทายแนวคิดรวมศูนย์ที่รัฐ (state-centric) และการยึดตะวันตกเป็นศูนย์กลาง (Western-centric) บรรยายภาพของความสนใจทางวิชาการเช่นนี้เชื่อมโยงกับความเข้าใจต่อสันติภาพแบบใหม่ที่ขยับจากความหมายที่ถูกกำกับโดยแนวคิดรัฐชาติ (nation state) ไปสู่แนวคิดสันติภาพเสรีนิยม (liberal peace) ซึ่งเน้นความสำคัญของสิทธิมนุษยชน (human rights) ทุนนิยม (capitalism) และประชาธิปไตย (democracy) ด้วยเหตุนี้ ตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐในกระบวนการสันติภาพจึงเริ่มถูกให้ความสนใจอย่างกว้างขวาง ในระยะเริ่มต้นนี้โอลิเวอร์ศึกษาพื้นที่แห่งความขัดแย้งยืดเยื้อ (intractable conflicts) ระหว่างชุมชนกรีกไซปรัส (the Greek Cypriot) และตุรกีไซปรัส (Turkish Cypriot) ในผลงานชื่อ *Mediating in Cyprus, the Cypriot Communities and the United Nations* (1998) โดยชี้ว่า ชุมชนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการสันติภาพและสันติภาพควรถูกเข้าใจในฐานะกระบวนการไม่ใช่เพียงเป้าหมาย ทั้งแนะนำให้ใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาในการสังเกตและสำรวจความคิดเห็นจากชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากปฏิบัติการสร้างสันติภาพของสหประชาชาติ (UN peacemaking) เพื่อเลี่ยงการพิจารณาความขัดแย้งในไซปรัสว่าเป็นปัญหาด้านความมั่นคงและอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนเพียงด้านเดียวที่จะนำไปสู่การสร้างความปลอดภัย บรรดาต่อการแทรกแซงของปฏิบัติการสร้างสันติภาพ (Richmond, 1998)

ในผลงานชิ้นนี้ ริชมอนด์ได้ให้ความสำคัญกับความเปลี่ยนแปลงในดุลอำนาจระหว่างผู้มีส่วนได้เสียในความขัดแย้งที่ส่งผลให้แต่ละฝ่ายมีอิทธิพลหรือข้อได้เปรียบแตกต่างกันออกไปหลายระดับซึ่งสัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์ ทั้งในช่วงเวลาก่อนปี ค.ศ. 1974 ที่ฝ่ายกรีกไซปรัส (the Greek Cypriot) มีอำนาจในการต่อรองมากกว่า และช่วงปี ค.ศ. 1974 เป็นต้นมาที่ฝ่ายตุรกีไซปรัส (Turkish Cypriot) มีอำนาจในการต่อรองมากกว่า โดยอำนาจที่ขึ้นลงนั้นสัมพันธ์กับดุลของอำนาจจากการเมืองภายใน การแทรกแซงจากตุรกี และการถูกยอมรับจากนานาชาติ⁵ ต่อมาเมื่อมีการพบว่าการกีดกันการสร้างสันติภาพในไซปรัสโดยองค์การสหประชาชาติได้ถูกปรับลดบทบาทลงเหลือเพียงการรักษาสภาพที่

⁵ เนื่องจากข้อพิพาทระหว่างกรีกไซปรัสกับตุรกีไซปรัสมีความซับซ้อนมาก อาจกล่าวได้อย่างกระชับว่า ก่อนปี 1974 อำนาจในไซปรัสโน้มเอียงมาที่กลุ่มกรีกไซปรัสเนื่องจากประชากรที่เป็นเสียงส่วนใหญ่ การมีอิทธิพลควบคุมของรัฐบาล และการถูกยอมรับจากนานาชาติ อย่างไรก็ตาม หลังจากการรัฐประหารโดยชาวกรีก (a Greek-led coup) ในปี 1974 เพื่อรวมไซปรัสเข้ากับประเทศกรีกหรืออีโนซิส (Enosis) ตุรกีได้บุกเข้าไซปรัสเพื่อปกป้องชาวตุรกีไซปรัสที่เป็นคนส่วนน้อยซึ่งนำไปสู่การแบ่งแยกไซปรัสโดยตุรกีไซปรัสเป็นผู้มีอำนาจเหนือไซปรัสตอนเหนือที่สนับสนุนโดยประเทศตุรกี ตั้งแต่นั้นมาการแบ่งแยกเช่นนี้ดำรงอยู่โดยกรีกไซปรัสยังคงดำรงการยอมรับจากนานาชาติขณะที่ตุรกีไซปรัสปกครองตอนเหนือและแปลกแยกกับนานาชาติ (international isolation)

เป็นอยู่ (status quo) ในการเจรจา เพื่อคงไว้ซึ่งเสถียรภาพบนเกาะและในภูมิภาคโดยรอบ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่พื้นที่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออกถูกลดระดับความสำคัญในเวทีระหว่างประเทศนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1998 เป็นต้นมา (Richmond, 1998) ด้วยเหตุนี้ ริชมอนด์จึงเสนอให้มีการศึกษาบริบททางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของผู้มีส่วนได้เสียในความขัดแย้งเพื่อให้เข้าใจรูปแบบการแทรกแซงระหว่างประเทศเพื่อสันติภาพที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาทั้งจากแนวทางทางการทูตมาตรฐาน (วิธีการเจรจาทอรอง) ตามบรรทัดฐานของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและกฎหมายระหว่างประเทศไปจนถึงการแทรกแซงเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง (Richmond, 1998)

สำหรับการแทรกแซงผ่านปฏิบัติการสร้างสันติภาพของสหประชาชาติ ริชมอนด์ชี้ว่าแม้จะแสดงให้เห็นนโยบายจัดการความขัดแย้งที่ให้รัฐเป็นศูนย์กลางอย่างเข้มข้น แต่ก็ไม่ควรถูกพิจารณาว่าเป็นการยึดเยียดหรือมองว่าไม่สัมพันธ์กับความต้องการของชุมชนเสียทีเดียว เนื่องจากชุมชนกรีกไซปรัสและตุรกีไซปรัสได้แสวงหาประโยชน์จากการแทรกแซงนี้ด้วยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ต้นทุนต่ำในการรักษาข้อพิพาทให้คงอยู่ในระดับที่จะไม่ขัดแย้งรุนแรงบานปลาย และใช้เป็นช่องทางการต่อรองระหว่างกันโดยไม่ต้องสร้างข้อผูกพันในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรสำคัญ เช่น กำลังคน เงิน ทรัพยากร ดินแดน ฯลฯ เพื่อหลีกเลี่ยงการสูญเสียต้นทุนสูงจากกระบวนการไกล่เกลี่ย อีกทั้งยังช่วยหลีกเลี่ยงการยอมจำนนหรือการยอมรับการประนีประนอมที่จะนำไปสู่การแก้ไขข้อขัดแย้งโดยสมบูรณ์ ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยที่ริเริ่มโดยรัฐหรือองค์กรระหว่างประเทศได้ทำให้ฝ่ายคู่ขัดแย้งต่างๆ สามารถรักษาตำแหน่งหรือผลประโยชน์ของตนได้โดยไม่จำเป็นต้องละทิ้งสิ่งใดที่เป็นสาระสำคัญ และเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ แสวงหาพันธมิตรเพื่อสนับสนุนจุดยืนของตนในการต่อรองข้อพิพาทต่อไปได้ เช่น การผลักดันทางการทูตเพื่อจะได้รับการสนับสนุนจากนานาชาติหรือการสร้างรัฐพันธมิตรที่อาจเสริมสร้างจุดยืนในการเจรจาทอรองของชุมชน

ในช่วงต้นทศวรรษ 2000 ริชมอนด์ได้รื้อวาทกรรมเกี่ยวกับสันติภาพ โดยในผลงานชื่อ *Maintaining Order, Making Peace* ปี ค.ศ. 2002 ได้วิพากษ์การแทรกแซงระหว่างประเทศเพื่อสันติภาพและตั้งคำถามต่อความหมายของ “ความมั่นคง” กับ “เสถียรภาพ” ทางสังคม ท่ามกลางการผลักดันนโยบายต่อต้านการก่อการร้ายหลังเหตุการณ์วินาศกรรม 9/11 ริชมอนด์ชี้ให้เห็นว่า แม้ “เสถียรภาพ” โดยทั่วไปหมายถึงสมดุลแห่งอำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแต่ควรต้องพิจารณาความหมายของเสถียรภาพจากสภาพแวดล้อมหลังสงครามเย็นที่เต็มไปด้วยคำถามเกี่ยวกับความชอบธรรมที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ (identity) การเป็นตัวแทน (representative) การแบ่งปันอำนาจ (power-sharing) และอำนาจอธิปไตย (sovereignty) สันติศึกษาจึงควรตั้งคำถามต่อกลไกการครอบงำของวาทกรรมของอาณานิคมใหม่ (neo-colonial) ผ่านปฏิบัติการด้านสันติภาพขององค์กรสหประชาชาติ ได้แก่ *peacekeeping*, *peacemaking* และ *peacebuilding* ที่สร้างความเป็นสากลของสันติภาพเมื่อองค์กรสหประชาชาติเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการด้านสันติภาพและรัฐสมาชิกต่างมีความเข้าใจพื้นฐานต่อปฏิบัติการเพื่อสันติภาพร่วมกันจนนำไปสู่การออกแบบโครงสร้างการไกล่เกลี่ยบนแนวคิดของความมั่นคงของโลกเสรีประชาธิปไตย ริชมอนด์เสนอว่า การสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพไม่ได้เป็นกิจกรรมที่มีมิติเดียวระหว่างรัฐเท่านั้น แต่ยังมีตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐซึ่งมีบทบาทเกี่ยวเนื่องกันในระดับ

ท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับโลก ที่ทำให้ความหมายของความมั่นคง เสถียรภาพ และสันติภาพมีความแตกต่างออกไปในแต่ละระดับสัมพันธ์กับแนวทางยุติความขัดแย้งและความต้องการที่หลากหลายของมนุษย์ และเรียกร้องให้ขยายความสนใจจากความมั่นคงของรัฐ (state security) ไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์ (human security) (Richmond, 2002)

โดยสรุป ความรู้สันติภาพเชิงวิพากษ์ในระยะที่หนึ่งขยายกรอบคิดไปไกลกว่าแค่เพียงการชี้ให้เห็นข้อจำกัดของความรู้ว่าด้วยสันติภาพที่มีศูนย์กลางอยู่ที่รัฐกับองค์กรระหว่างประเทศซึ่งขาดความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมและละเลยความหลากหลายของชุมชนจนไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ซับซ้อนได้ โดยเสนอให้มีความเข้าใจใหม่ต่อชุมชนในพื้นที่ความขัดแย้งว่าไม่ได้เป็นเพียงผู้รอคอยรับความช่วยเหลือ แต่ชุมชนเลือกใช้ประโยชน์จากนโยบายสร้างสันติภาพ การแทรกแซง และปฏิบัติการสันติภาพระหว่างประเทศแบบบนลงล่างในฐานะเครื่องมือต่อรองต้นทุนต่ำเพื่อท้าทายคนนอกและมีอิทธิพลในกระบวนการสันติภาพเพื่อแย่งชิงพื้นที่ของอำนาจในการจัดการทรัพยากรให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการต่อรองเพื่อจัดการความขัดแย้งและมีโอกาสรักษาระยะเวลาแห่งการไกล่เกลี่ย เพื่อประเมินวิธีการป้องกันจัดการความเสี่ยงรวมทั้งมีเวลาเพียงพอที่จะสร้างกองกำลังของชุมชนใหม่ การมองเห็นตัวแสดงที่หลากหลายในความขัดแย้งยืดเยื้อ อาทิ คู่ขัดแย้งที่เป็นคนในและนอกพื้นที่ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับโลก จึงต้องเห็นพลวัตในบทบาทและความสามารถของตัวแสดงเหล่านั้นอย่างมีบริบทและถอดรื้อวาทกรรมสันติภาพสากลหลังสงครามเย็น

สอง ระยะส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับสันติภาพที่ให้ความสำคัญต่อชุมชนและปัจเจก (ค.ศ. 2004-2010)

ปฏิบัติการสร้างสันติภาพและรักษาความมั่นคงของโลกที่นำโดยสหรัฐอเมริกากับองค์กรสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (NATO) ในปฏิบัติการบุกประเทศอัฟกานิสถานและอิรักภายหลังเหตุการณ์วินาศภัย 11 กันยายน 2001 เป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำมาสู่ข้อเสนอของความรู้ว่าด้วยสันติภาพเชิงวิพากษ์ในระยะที่สอง เนื่องจากความหมายของสันติภาพและความมั่นคงของโลกผูกไว้กับภูมิภาคตะวันตกและประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นแนวทางเดียวและไม่ยั่งยืน ทั้งยังทำให้ชุมชนในพื้นที่ความขัดแย้งต้องเสียสละทรัพย์สิน ถิ่นที่อยู่ ไปจนถึงชีวิต เพื่อกำจัดศัตรูแห่งความมั่นคงนานาชาติ สันติภาพเชิงวิพากษ์ในฐานะเครื่องมือทางความคิดจึงถูกใช้แสวงหาทางเลือกของการสร้างสันติภาพในแนวทางอื่น เริ่มจากการตั้งข้อสังเกตต่อแนวทางสันติภาพเสรีนิยม (liberal peace) ที่มีอิทธิพลทางความคิดสูงมากตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา

ในผลงานชื่อ *Liberal Peace and Post-war reconstruction: Myth or reality?* MacGinty and Richmond (2009) ได้อธิบายความหมายอย่างกว้างของแนวทางสันติภาพแบบเสรีนิยมว่าเป็นสันติภาพในความหมายและกระบวนการที่ยึดถือหลักการสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก หลักธรรมาภิบาล หลักสิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรม และระบบตลาดเสรี ซึ่งหลักการเหล่านี้ถูกใช้เป็นแนวทางในการแทรกแซงเพื่อส่งเสริมสันติภาพร่วมสมัยที่ผลักดันโดยประเทศมหาอำนาจ องค์กรระหว่างประเทศ

สถาบันการเงินระหว่างประเทศ และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยแนวทางสันติภาพแบบเสรีนิยมเช่นนี้ กลายเป็นกระบวนทัศน์หลักของกระบวนการสันติภาพตั้งแต่ยุคสงครามเย็นเป็นต้นมา เห็นได้จากในหลายสังคมที่เพิ่งพ้นจากสภาวะสงครามทั้งสงครามระหว่างรัฐและสงครามกลางเมืองซึ่งได้รับการสนับสนุนโครงการสร้างสันติภาพควบคู่ไปกับนโยบายการพัฒนาให้เป็นประชาธิปไตยและวางรากฐานระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี อย่างไรก็ตาม แนวทางดังกล่าวถูกวิจารณ์ว่าให้ความสำคัญกับบทบาทของรัฐร่ำรวยและองค์กรระหว่างประเทศมากเกินไปว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้อย่างสมบูรณ์ และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ความขัดแย้งที่ริชมอนด์เรียกว่า “ท้องถิ่น” (local)

สาเหตุที่ริชมอนด์มองว่าแนวทางของสันติภาพเสรีนิยมขาดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมีสองประการ หนึ่ง เนื่องจากท้องถิ่นไม่อาจดำเนินการตามเจตนารมณ์ของ “คนนอก” ในระดับนานาชาติได้ โดยง่ายซึ่งเป็นผลของบริบทหลังสงครามโดยท้องถิ่นยังไม่หลุดพ้นจากปัญหาความยากจนและปัญหาสังคมอื่น อีกทั้งยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าท้องถิ่นไม่พยายามปรับตัวเลย ในประเด็นนี้ริชมอนด์และแม็คกินตี พบว่า ชุมชนท้องถิ่นเริ่มปรับตัวและเริ่มเคลื่อนไหวร่วมกันโดยหันไปพึ่งพาองค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่นและกลุ่มนักคิดประชาสังคมในท้องถิ่นเพื่อสร้างสรรค์ “สันติภาพของพลเมือง” เพื่อแสวงหาสันติภาพที่พึ่งพาตนเองได้ในท้องถิ่นมากขึ้นและเพื่อสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนได้ด้วยตนเองหรือสันติภาพของปัจเจก เช่น ในงานชื่อ *Transformation of Peace* ปี ค.ศ. 2008 เสนอว่า กระบวนการสันติภาพที่ยั่งยืนในประเทศที่อยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านไปสู่สันติภาพเสรีนิยม (liberal peace transitions) ระหว่างปี ค.ศ. 2005-2007 เช่น กัมพูชา บอสเนีย โคโซโว และติมอร์ตะวันออก ต้องก้าวข้ามกรอบความรู้การทูตและการทหารและต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของวัฒนธรรมที่หลากหลายอันเป็นความรู้ที่ได้จากชุมชนที่จะส่งผลให้โครงสร้างการพัฒนาไม่กลายเป็นผลของการปฏิบัติงานตามระเบียบโลก (world order)

สอง ปัญหาเกี่ยวกับวาระเพื่อสันติภาพ (agenda for peace) อันหมายถึงข้อตกลงร่วมกันระดับนานาชาติในการรักษาสภาวะแห่งสันติมีอุดมการณ์เบื้องหลังซึ่งต่างผูกโยงเข้ากับภูมิภาคตะวันตกไม่ได้ เป็นวาระของท้องถิ่นโดยแท้จริง โดยช่วงเวลาก่อนสงครามโลกครั้งที่สองวาระสันติภาพคือการแสวงหาสาเหตุของสงคราม (causes of war) เหตุเพราะบริบทสงครามมีความสำคัญมากในวัฒนธรรมตะวันตก เช่นนี้จึงกล่าวได้ว่าความรู้ด้วยสันติภาพมีรากฐานจากทฤษฎีระหว่างประเทศ (international theory) ที่มีพัฒนาการสัมพันธ์กับความอยู่รอด (survival) (Richmond, 2008) ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง วาระสันติภาพได้เปลี่ยนแปลงไปโดยสัมพันธ์กับหลักการขององค์การสหประชาชาติที่ต้องการลดอาวุธและยับยั้งสงคราม โดยในช่วงเวลาเดียวกันนี้พื้นที่วิชาการของทฤษฎีเสรีนิยมในมิติการเมืองระหว่างประเทศถูกพัฒนาไปหลายแนวทาง เช่น เสรีนิยมระหว่างประเทศ (liberal-internationalism) หรือเสรีนิยมเชิงสถาบันนิยม (liberal-institutionalism) เสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) เสรีนิยมแบบจักรวรรดินิยม (liberal imperialism) และเสรีนิยม-สัจนิยม (liberal-realism) การผลิตความรู้ด้วยสันติภาพบนเงื่อนไขดังกล่าวจึงเปลี่ยนจากจุดเน้นที่การยุติสงคราม (absence of war) มาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจกับโครงสร้างพื้นฐาน สร้างความยุติธรรมในสังคม และส่งเสริมสิทธิมนุษยชนกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นที่เข้าใจในฐานะแนวคิดสันติภาพเสรีนิยม (Richmond, 2008) โดยต่อมานำไปสู่

ความร่วมมือและการก่อตั้งสถาบันระหว่างประเทศที่สร้างข้อตกลงมาตรฐานและค่านิยมสากลว่าด้วยสันติภาพซึ่งมีอิทธิพลต่อการเมือง เศรษฐกิจ รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ทางสังคมของปัจเจกเพราะเหตุนี้การทำความเข้าใจวาระสันติภาพจึงคือการทำความเข้าใจสถานะสันติภาพและการจัดการความขัดแย้งในแต่ละช่วงเวลาอันสัมพันธ์กับชีวิตของมนุษย์และแนวคิดทางสังคมตะวันตกขณะนั้นซึ่งนำไปสู่ข้อโต้แย้งต่อทฤษฎีและระเบียบวิธีในการเข้าถึงความรู้ว่าด้วยสันติภาพในฐานะแนวคิดทางสังคมโดยที่โดยทั่วไปแล้วมีรากฐานมาจากแนวคิดหลักทางสังคมศาสตร์ที่ให้อำนาจเป็นศูนย์กลางกับทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ⁶

กล่าวโดยสรุป เนื่องจากปฏิบัติการสร้างสันติภาพและรักษาความมั่นคงของโลกนั้นโดยสหรัฐอเมริกาและนาโต้ที่เป็นแกนกลางของข้อตกลงด้านสันติภาพในช่วงเวลานี้ ในระยะนี้ ข้อเสนอที่โดดเด่นของริชมอนด์ คือการไต่สวนวิวัฒนาการของความรู้ (genealogy of knowledge) ในการพิจารณาความหมายของสันติภาพใหม่ โดยศึกษาปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ร่วมด้วย เช่น อิทธิพลของตะวันตกและแนวคิดเสรีนิยมระหว่างประเทศที่มีบทบาทในการสร้างสันติภาพ โดยมุ่งเน้นไปที่สถาบัน นโยบาย และวาทกรรมที่สนับสนุนให้สันติภาพแบบเสรีนิยมกลายเป็นกรอบแนวคิดสากลซึ่งในขณะเดียวกันก็ลดทอนหรือกีดกันแนวคิดทางเลือกอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังท้าทายความเป็นธรรมชาติของแนวคิดดังกล่าวโดยชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดและความไม่สอดคล้องกับบริบทนอกตะวันตกเพื่อท้าทายสมมติฐานทั่วไปของความรู้เกี่ยวกับสันติภาพที่มีลักษณะเป็นสากลนิยม และวิธีที่ความรู้นั้นหล่อหลอมความเข้าใจของมนุษย์จนกลายเป็นความจริง การอภิปรายความหมายของสันติภาพจากมุมมองลำดับรองอื่นๆ ช่วยให้เห็นพัฒนาการของความรู้ว่าด้วยสันติภาพที่กลายเป็นความจริง และชวนให้ตั้งคำถามต่อไปว่าความรู้ว่าด้วยสันติภาพในฐานะแนวคิดทางสังคมไม่ได้มีรากฐานมาจากแนวคิดหลักทางสังคมศาสตร์ที่ให้อำนาจเป็นศูนย์กลางกับทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเท่านั้นแต่ยังได้รับอิทธิพลทางความคิดอย่างสำคัญจากชุมชนที่ทำให้สันติภาพมีความหมายกว้างขวางไปกว่าการหยุดสู้รบซึ่งสะท้อนได้อีกว่ายังมีชุมชนอีกจำนวนมากที่มีอิทธิพลต่อแนวทางสันติภาพแต่ถูกกดทับด้วยการคิดเชิงตะวันตกในหลัทยุคภูมิธรรมผ่านภาษาหรือความแตกต่างทางวัฒนธรรม

สาม ระยะการเสนอความรู้เกี่ยวกับสันติภาพเชิงผสมผสาน (Hybrid Peace) กับสันติภาพในชีวิตประจำวัน (Everyday Peace) (ค.ศ. 2011-2019)

สันติภาพเชิงผสมผสาน (hybrid peace) กับสันติภาพในชีวิตประจำวัน (everyday peace) เป็นแนวคิดที่ถูกพัฒนาขึ้นในทศวรรษ 2010 เพื่อตอบสนองต่อข้อจำกัดในกระบวนการสันติภาพที่ยึดรัฐเป็น

⁶ เช่น หากพิจารณาความหมายของสันติภาพในมุมมองแนวคิดสังคมนิยม (realism) จะคือการมองว่า ชนชั้นนำ (elite) เป็นผู้ควบคุมความหมายและสันติภาพมักปรากฏในรูปแบบของสันติภาพเชิงลบ เช่น การทำสัญญาหยุดยิง ที่ไม่ใช่สันติภาพอันยั่งยืน ทั้งนี้ ในกรณีสันติภาพแบบเสรีนิยม จะเป็นการมองเห็นสันติภาพในกรอบของความก้าวหน้าซึ่งซึ่งมักจะเป็นการปกครองโดยชนชั้นนำและมีมาตรฐานเดียว (one-size-fits all) หากเป็นกรณีสันติภาพแบบมาร์กซิสต์ (Marxism) จะหมายถึงการปลดปล่อยชนชั้นรากหญ้า (grassroots) จากโครงสร้างที่กดทับซึ่งถูกกำหนดขึ้นโดยเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ ดังนั้น สันติภาพจะเกิดขึ้นเมื่อการปฏิวัติโครงสร้างอย่างถึงรากถึงโคนสำเร็จ

ศูนย์กลาง กับอิทธิพลของแนวคิดสันติภาพเสรีนิยมในช่วงเวลาที่มีความพยายามผลักดันชุมชนในการสร้างสันติภาพพลเมือง โดยแนวความคิดทั้งสองนี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำไปสู่การเรียกทศวรรษนี้ว่าสันติภาพหลังเสรีนิยม (post-liberal peace) ซึ่งเรียกร้องการมีส่วนร่วมในระดับนานาชาติและระดับท้องถิ่น

สันติภาพเชิงผสมผสานเกิดขึ้นเมื่อความคิดเสรีนิยมได้ปะทะกับแนวทางสันติภาพของท้องถิ่น โดยท้องถิ่นเองมีความพยายามก้าวให้พ้นความเป็น “ท้องถิ่น” ในความหมายของสันติภาพแบบเสรีนิยม ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ของตะวันตก การก้าวให้พ้นเช่นนี้ได้จากการเรียนรู้สันติภาพจากประสบการณ์การรอดพ้นจากลัทธิล่าอาณานิคม สงครามกลางเมือง และความยากจน และการทำความเข้าใจ “ชีวิตประจำวัน” ของท้องถิ่นเอง ความหมายของสันติภาพในกระบวนการสันติภาพเชิงผสมผสานจึงถูกเล็งการอภิธานศัพท์และถูกรักษาระดับของความคลุมเครือในความหมายไว้ ทั้งนี้ ผลลัพธ์ของการผสมผสานขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมการเมืองใหม่และกระบวนการทัศน์ของสถาบันที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและสร้างสันติภาพ การผสมผสานจึงไม่จำเป็นต้องนำไปสู่รูปแบบสันติภาพแห่งการปลดปล่อย (emancipation peace)⁷ และหลายครั้งนำไปสู่รูปแบบสันติภาพที่ค่อนข้างอนุรักษนิยม กล่าวคือหน่วยงานท้องถิ่นยังคงให้น้ำหนักกับการสร้างสันติภาพที่ยึดมั่นต่อความสงบเรียบร้อยตามกฎหมาย

แต่แม้จะเป็นเช่นนั้นสันติภาพเชิงผสมผสานก็ยังคงมีศักยภาพที่นำไปสู่สันติภาพแบบปลดปล่อยมากกว่าการโอ้อวดความรู้ว่าด้วยสันติภาพแบบเสรีนิยมรูปแบบเดียวเพราะการปะทะและเชื่อมโยงกันระหว่างองค์กรทางการเมืองกับท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ ทำให้มีความเป็นไปได้มากกว่า ท้องถิ่นสามารถเลือกใช้ความคิดเสรีนิยมบางประการที่สอดคล้องกับความต้องการด้านสันติภาพซึ่งทำให้ความคิดเสรีนิยมไม่ได้มีบทบาทเหนือกว่าค่านิยม บรรทัดฐาน ตลอดจนวิธีปฏิบัติของสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่นไปเสียหมด⁸

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสันติภาพของท้องถิ่นและสันติภาพเสรีนิยมไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สันติภาพเชิงผสมผสานจึงต้องดำรงอยู่กับความขัดแย้งภายในอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สันติภาพเชิงผสมผสานและสันติภาพในชีวิตประจำวันไม่ได้เป็นกระบวนการที่ราบรื่น ดังข้อเสนอจากผลงานชื่อ *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution* โดย เอ็ดเวิร์ด นิวแมน (Edward Newman) กับริชมอนด์ เป็นบรรณาธิการร่วมกันในปี ค.ศ. 2006 พบว่า กระบวนการสันติภาพมีอุปสรรคสำคัญคือ “ตัวป่วน” (ในงานใช้คำว่า “spoiler”) ซึ่งกระทำการขัดขวางและทำลายกระบวนการสันติภาพ อันหมายถึงความถึงผู้มีส่วนร่วมในความขัดแย้งที่ไม่เห็นด้วยกับการยุติความขัดแย้งโดยสันติไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม โดยการไม่เห็นด้วยนั้นอาจอยู่ในรูปแบบของการใช้ความรุนแรงต่อต้านหรือ

⁷ สันติภาพแบบปลดปล่อย (emancipatory peace หรือ emancipation peace) เป็นแนวคิดในการศึกษาสันติภาพที่ให้ความสำคัญต่อความสำเร็จของสันติภาพจากการจัดโครงสร้างการกดขี่ ความอยุติธรรม และความไม่เท่าเทียมที่เป็นอุปสรรคต่อการที่บุคคลและชุมชนจะสามารถตระหนักถึงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่และถูกปกป้องสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน แนวคิดนี้ขยายไปไกลกว่าการยุติความรุนแรงเพียงอย่างเดียว (สันติภาพเชิงลบ) หรือการสร้างสถาบันที่มั่นคง (สันติภาพเชิงบวก) แต่ยังมีมุ่งเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นแบบที่สนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มคนชายขอบและกลุ่มผู้ถูกกดขี่ให้มีอำนาจมากขึ้น

⁸ ตัวอย่างเช่น สันติภาพเชิงผสมผสานหลังสงครามเย็นในเอลซัลวาดอร์ กัวเตมาลา นามิเบีย กัมพูชา บอสเนีย โคโซโว เซียร์ราลีโอน ไลบีเรีย ยูกันดา ติมอร์ เลสเต หมู่เกาะโซโลมอน อัฟกานิสถาน และอิรัก

วิธีการอื่นเพื่อขัดขวางกระบวนการสันติภาพหรืออาจเป็นกรณีที่ได้รับการเข้าร่วมกระบวนการสันติภาพแต่กลับถอนตัวกลางคันหรือขัดขวาง หรืออาจจะขัดขวางกระบวนการสันติภาพ หรืออาจเป็นกรณีที่แม้ได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสันติภาพแต่ไม่ได้สนใจอย่างจริงจังในการประนีประนอมหรือกระทำการยุติความขัดแย้งอย่างสันติ รวมถึงกรณีที่ใช้กระบวนการสันติภาพเพื่อนำไปสู่การถูกยอมรับ และสร้างความชอบธรรมถ่วงเวลาเพื่อได้รับผลประโยชน์ทางวัตถุหรือหลีกเลี่ยงการถูกคว่ำบาตร (sanctions) ซึ่งเหล่านี้เป็นวัตถุประสงค์อันมิชอบของกิจกรรมการสร้างสันติภาพ “ตัวป่วน” อาจเป็นผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ความขัดแย้งหรือนอกพื้นที่ความขัดแย้งเชิงภูมิศาสตร์ที่มีอิทธิพลหรือสามารถทำกิจกรรมที่สนับสนุนการขัดขวางทำลายกระบวนการสันติภาพภายในพื้นที่ของ “ตัวป่วน” อีกทีหนึ่ง เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ หรือกลุ่มพลัดถิ่น รัฐ พันธมิตรทางการเมือง บริษัทข้ามชาติ หรือบุคคลอื่นใดที่อาจได้รับประโยชน์จากความขัดแย้งที่รุนแรง ซึ่งวัตถุประสงค์อันมิชอบเหล่านี้ทำให้กระบวนการสันติภาพจึงยืดเยื้อและล่าช้า เพื่อจะมีเวลาในการจัดกลุ่มสนับสนุนตนเองใหม่ หรือผลักดันให้ความขัดแย้งเป็นสากล เพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากความขัดแย้งที่กำลังดำเนินอยู่ อนึ่ง การเป็น “ตัวป่วน” นี้รวมถึงการกระทำที่ไม่ตั้งใจเช่น กรณีบุคคลภายนอกพื้นที่ความขัดแย้งอัดฉีดทรัพยากรให้เพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้ขัดขวางทำลายสันติภาพผ่านโครงการจำนวนมากโดยไม่เจตนา เพราะไม่ต้องการให้ความพยายามที่จะสนับสนุนสันติภาพของตนล้มเหลว อย่างไรก็ตาม การเข้าไปทำความเข้าใจ “ตัวป่วน” ต้องระมัดระวังการปะป้ายว่าใครเป็นผู้ขัดขวางทำลายสันติภาพซึ่งอาจนำไปสู่การขยายความขัดแย้งเพิ่ม

สันติภาพในชีวิตประจำวันเป็นส่วนหนึ่งของการผสมผสานระหว่างแนวคิดเสรีนิยมกับชีวิตประจำวัน อันเป็นผลจากการแทรกแซงเพื่อสันติภาพ กรอบคิดของสันติภาพในชีวิตประจำวันจึงไม่ใช่เพียงแต่แนวคิดเรื่องสันติภาพของความเป็นปรกติธรรมดาๆ ของปัจเจก หากแต่เป็นการให้ความสนใจต่อการมีปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้สันติภาพทุกรูปแบบมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองระหว่างท้องถิ่นกับบริบทระหว่างประเทศแบบเสรีนิยมที่มีการตระหนักถึงการให้ยอมรับ ความร่วมมือ และการต่อต้านที่จะนำไปสู่การอธิบายบทบาทของท้องถิ่นในการรักษาความเป็นอิสระ ซึ่งผลลัพธ์จะปรากฏในรูปแบบใดขึ้นอยู่กับความร่วมมือกันระหว่างท้องถิ่นและองค์กรระหว่างประเทศที่มีลักษณะเฉพาะในพื้นที่ความขัดแย้งนั้น จากหนังสือ *Hybrid Forms of Peace From Everyday Agency to Post-Liberalism* เน้นย้ำว่า รูปแบบของสันติภาพเชิงผสมผสานในแต่ละพื้นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่เป็นผลจากการปะทะและเชื่อมต่อกันระหว่างแนวคิดเสรีนิยม แนวคิดประชาธิปไตย และชีวิตประจำวันของท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีการแทรกแซงเพื่อสันติภาพระหว่างประเทศ (Richmond & Mitchell, 2012) กล่าวคือ ผลจากการปะทะและเชื่อมต่อกันระหว่างแนวปฏิบัติของผู้กำหนดนโยบายหรือผู้ดำเนินการระหว่างประเทศกับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน อันได้แก่ ความต้องการ ความสนใจ และประสบการณ์ของกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น ที่ซ้อนทับกันอยู่นั้นจะนำไปสู่รูปแบบของแนวทางปฏิบัติและการตอบสนองของหน่วยงานต่างๆ ทั้งในรูปแบบของการยอมรับ การจัดสรร การต่อต้าน และระดับการใช้อำนาจในการปกครองตนเองของท้องถิ่น สันติภาพในชีวิตประจำวันจึงเป็นกระบวนการสันติภาพแบบก้าวหน้า (progressive) เพราะตัวแสดงระดับนานาชาติและตัวแสดงในระดับท้องถิ่นได้มีการปรับเปลี่ยนบรรทัดฐาน สถาบัน และกิจกรรมที่เป็นปัญหาให้สัมพันธ์กับวิธีปฏิบัติในชีวิตประจำวันผ่านปฏิสัมพันธ์ทางวาท

และการจัดตั้งองค์กร ความเปลี่ยนแปลงนี้จึงลดทอนอำนาจการนิยามสันติภาพซึ่งผูกขาดไว้กับรัฐและเพิ่มอำนาจแก่ผู้มีสถานะรองและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความคิดสันติภาพอันยั่งยืนในความหมายร่วมสมัยเมื่อบทบาทของท้องถิ่นและความเป็นเจ้าของความรู้ท้องถิ่น (local ownership) กับการผลิตความรู้เกี่ยวกับสันติภาพสากล (universal peace) ซึ่งต่อมาเป็นหนึ่งในตัวชี้วัด “การพัฒนา” และ “ความยั่งยืน” ตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ 16 อันเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาของโลกโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015

โดยสรุป สันติภาพเชิงผสมผสานคือผลทางความคิดที่คิดจากความล้มเหลวในการยึดเยียดสันติภาพแบบเสรีนิยมให้แก่ท้องถิ่นที่ยังไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างรัฐเสรีประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ มีหลักนิติรัฐ มีการกระจายทรัพยากรของรัฐอย่างเท่าเทียม และมีรูปแบบสังคมพลเมืองที่เป็นแบบตะวันตก ความพยายามที่จะนำกรอบบรรทัดฐานสากลเช่นสิทธิมนุษยชนแบบตะวันตกไปปฏิบัตินั้นประสบความสำเร็จน้อยมากและทำให้เกิดการต่อต้านเนื่องจากสันติภาพไม่ใช่แนวคิดสากลที่จะสามารถถ่ายทอดได้ในลักษณะเดียวกันไปสู่พื้นที่ที่มีบริบทของความขัดแย้งที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ในช่วงเวลาของหลังสันติภาพแบบเสรีนิยม สันติภาพในชีวิตประจำวันเป็นผลมาจากการผสมผสานแนวคิดเสรีนิยมเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน โดยเกิดจากกระบวนการแทรกแซงเพื่อสร้างสันติภาพ แนวคิดนี้ไม่ได้มองสันติภาพแค่ในแง่ของความปรกติในระดับปัจเจกเท่านั้น แต่ยังเน้นถึงความสำคัญของการปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้สันติภาพแต่ละรูปแบบมีลักษณะเฉพาะตัว พร้อมทั้งเปิดพื้นที่ทางการเมืองที่เชื่อมโยงระหว่างระดับท้องถิ่นและบริบทระหว่างประเทศในกรอบคิดแบบเสรีนิยม กระบวนการนี้ประกอบด้วย การยอมรับ ความร่วมมือ และการต่อต้าน ซึ่งช่วยอธิบายบทบาทของท้องถิ่นในการรักษาความเป็นอิสระโดยผลลัพธ์จะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นและองค์กรระหว่างประเทศในพื้นที่ความขัดแย้งนั้นๆ และได้สร้างสรรค์รูปแบบการเชื่อมต่อระหว่างแนวคิดเสรีนิยมกับท้องถิ่นซึ่งเป็นกระบวนการสันติภาพแบบก้าวหน้าที่เปิดทางให้แก่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นและองค์กรระหว่างประเทศและมีการต่อรองเพื่อรักษาความเป็นอิสระของท้องถิ่นซึ่งทำให้สันติภาพทุกรูปแบบมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

สี่ ระยะของการรื้อสถาปัตยกรรมสันติภาพสากล (international peace architecture) (ค.ศ. 2020-2024)

สืบเนื่องจากการศึกษาสันติภาพหลังเสรีนิยม (post-liberal peace) ซึ่งเรียกร้องการมีส่วนร่วมในระดับนานาชาติและระดับท้องถิ่น แม้จะมีข้อสังเกตว่าเสียงจากตัวแทนของผู้มีอำนาจมักดังกว่าเสียงคนในท้องถิ่น สันติภาพเชิงผสมผสานก็ยังเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่นอยู่มากและเสนอความเป็นไปได้ของสันติภาพทางเลือกที่เน้นความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่น บริบทของการต่อต้าน และความละเอียดอ่อนต่อความหลากหลายทั้งในชีวิตประจำวัน ความเห็นอกเห็นใจ อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์วรรณา วัฒนธรรม ประเพณี สวัสดิการ เพศ ศิลปะและอารมณ์ ความโดดเด่นในผลงานของริชมอนด์ระยะนี้เกิดจากสองกลุ่มผลงาน หนึ่งคือกลุ่มงานที่สร้างคำอธิบายเกี่ยวกับสันติภาพบนความเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ในมิติของวัตถุ

คือยุคดิจิทัล (digital age) กับแง่อารมณ์ความรู้สึกคือศิลปะ กับกลุ่มผลงานเชิงแนวคิด โดยได้นิยามคำใหม่ๆ เช่น *สถาปัตยกรรมสันติภาพเสรีนิยมระหว่างประเทศ* ที่ถูกใช้วิพากษ์สมมติฐานร่วมกันถึงสันติภาพอันสมบูรณ์ของสังคมโลก (แบบตะวันตก) กับแนวคิดที่ว่าด้วย *ปฏิบัติการสันติภาพ* (counterpeace)

สำหรับผลงานที่เชื่อมโยงสันติภาพกับยุคดิจิทัลปรากฏในบทความชื่อ *Peace in Analogue/Digital International Relations, Global Change, Peace & Security* (2020) ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของเทคโนโลยีกับการสร้างสันติภาพในห้วงเวลาปัจจุบันที่มีความขัดแย้งรูปแบบใหม่ในบริบทของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ สงครามการค้า การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ การคุกคามทางเศรษฐกิจไซเบอร์ ซึ่งการสร้างแพลตฟอร์มดิจิทัลแบบติดตามผลได้ทันที (real-time) ส่งผลดีต่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การเจรจาสันติภาพผ่านทางออนไลน์ และการเฝ้าติดตามความขัดแย้งทางออนไลน์ เทคโนโลยีจึงกลายเป็นทางเลือกให้แก่พื้นที่ยากลำบากในการเข้าถึงและยากต่อการเจรจาทางการทูตซึ่งหน้าเช่นเดียวกันในมิติของความขัดแย้งเหนือทรัพยากร ภัยพิบัติทางธรรมชาติ และความเสี่ยงด้านสาธารณสุข เทคโนโลยีภาพถ่ายดาวเทียมและการเฝ้าติดตามผ่านดาวเทียมสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาข้อพิพาทและภัยพิบัติเพื่อประเมินความเสี่ยง และการใช้ระบบเฝ้าติดตามสุขภาพดิจิทัลแบบติดตามผลได้ทันทีเช่น ระบบติดตามการแพร่กระจายของโรคระบาด (เช่น COVID-19) ความมั่นคงทางดิจิทัลจึงต้องถูกนับเป็นส่วนหนึ่งของสันติภาพสมัยใหม่ในทุกระดับ เพราะล้วนเป็นข้อมูลประกอบการเจรจาทางการทูตระหว่างรัฐ การบังคับใช้กฎหมายและการสร้างข้อตกลงด้านสันติภาพ ในผลงานชื่อ *Peace in Digital International Relations: Prospects and Limitations* ริชมอนด์เขียนร่วมกับกาซิม วิโซกา (Gazim Visoka) และ เอียนนิส เทลไลด์ (Yiannis Tellides) ในปี ค.ศ. 2023 เสนอว่า สันติภาพในยุคดิจิทัลคือการบูรณาการเทคโนโลยีกับแนวคิดความมั่นคงของมนุษย์ควบคู่ไปกับแนวทางรักษาสันติภาพแบบเดิมที่ใช้วิธีการทหารและการทูตที่ใช้เทคโนโลยีในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเท่าทันความรู้สึกของประชาชนในการเคลื่อนไหวทางสังคม การกิจรักษาสันติภาพในสังคมสมัยใหม่จึงต้องคำนึงถึงหน่วยป้องกันไซเบอร์ควบคู่ไปด้วย ขณะที่การแทรกแซงดิจิทัลระหว่างประเทศเพื่อสันติต้องดำเนินไปอย่างยุติธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และตรวจสอบได้

สันติภาพกับศิลปะ ดนตรี วรรณศิลป์ ถูกกล่าวถึงในงานชื่อ *The Art of Peace Formation: Arts-based Social Movements, Opportunities and Blockages* (2024) ริชมอนด์ร่วมกับเบียร์ชี ไวเกล (Birte Vogel) และสเตฟานี แคปเลอร์ (Stefanie Kappler) ได้เสนอว่า ปฏิบัติการทางศิลปะมีส่วนในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพ การแก้ไขความขัดแย้งและเยียวยาสังคม ทั้งวิจิตรศิลป์ ดนตรี การแสดง วรรณกรรม และกิจกรรมศิลปะอื่นๆ เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการสร้างความสบายใจในบทสนทนาสันติภาพ ส่งเสริมความเข้าใจ และการประนีประนอมในสังคมหลังความขัดแย้ง อาจกล่าวได้ว่า ศิลปะ ดนตรี วรรณศิลป์ คือการทูตทางวัฒนธรรม (cultural diplomacy) ที่มีพลังในการสร้างความสัมพันธ์ให้แก่การแบ่งขั้วความขัดแย้งและจัดการกับบาดแผล (trauma) ของคนในชุมชน อย่างไรก็ตามศิลปะในกระบวนการสร้างสันติภาพมีข้อจำกัดคือการจัดหาเงินทุน ความยั่งยืนและความเป็นไปได้ที่ศิลปะจะถูกนำไปใช้ในทางที่ผิดหรือถูกเข้าใจผิดเนื่องจากการตีความ การศึกษาสันติภาพที่สัมพันธ์กับ

ศิลปะแสดงให้เห็นว่า นอกเหนือจากรัฐ การทหาร และการทูต ศิลปินจึงควรได้รับยกย่องเป็นนักปฏิบัติทางวัฒนธรรมในการส่งเสริมสันติภาพที่มีความสำคัญเช่นกันและเป็นทางเลือกในการคิดเกี่ยวกับสันติภาพแบบใหม่ที่เคารพในความหลากหลายของตัวแสดง

ในส่วนของกลุ่มผลงานเชิงแนวคิด ริชมอนด์เน้นวิพากษ์ความรู้และอำนาจของความรู้ที่มีที่มาจาก ความรู้ด้วยสันติภาพสากล (แบบตะวันตก) ในผลงานชื่อ *Peace: A Very Short Introduction* ปี ค.ศ. 2023 (พิมพ์ครั้งแรก 2014) เป็นการเรียบเรียงลำดับพัฒนาการความรู้ด้วยสันติภาพตามระยะเวลาทางประวัติศาสตร์สากล (แบบตะวันตก)⁹ ทำให้เห็นรอยต่อของความรู้กับข้อวิพากษ์ต่อสันติภาพในสังคมสมัยใหม่ (peace in modernity) ตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาที่หมายถึง สันติภาพตามรัฐธรรมนูญ (constitutional peace) ซึ่งเน้นบทบาทของสถาบันประชาธิปไตยและองค์กรระหว่างประเทศในการสร้างและรักษาสันติภาพโดยใช้บังคับกฎหมายได้รับอิทธิพลมาจากการก่อตั้งของสหประชาชาติที่ต้องการลดอาวุธและหยุดยั้งสงคราม ความรู้ด้วยสันติภาพจึงหมายถึงสันติภาพเชิงสถาบัน (institutional peace)¹⁰ โดยในงานชื่อ *Handbook of Peacebuilding, Statebuilding, and Peace Formation* ริชมอนด์เขียนร่วมกับวิโชคกาในปี ค.ศ. 2021 และ *Peace in International Relations (Second Edition)* ในปี ค.ศ. 2020 ได้ตั้งข้อสังเกตต่อความรู้ด้วยสันติภาพเชิงสถาบันและกระบวนการสันติภาพแบบผสมผสานว่าไม่ละเอียดอ่อนต่อมุมมองอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพในชีวิตประจำวัน เช่น เพศ เชื้อชาติ ศาสนาและความเชื่อ วัฒนธรรม และอายุ เนื่องจากไม่อาจผนวกรวมความหลากหลายเช่นนี้ให้เข้ากับนโยบายการพัฒนาและแนวทางพัฒนาการปกครองสู่ประชาธิปไตยได้โดยง่าย ในผลงานชื่อ *Legitimate Political Authority and Peacebuilding: Local, State, International* ที่ริชมอนด์เขียนร่วมกับแม็ค กินดี ในปี ค.ศ. 2020 ได้เน้นย้ำถึงปัญหาการตรวจสอบ ความโปร่งใส ความเสี่ยง และผลกระทบที่ไม่ได้ตั้งใจ ในกระบวนการสร้างสันติภาพระดับท้องถิ่นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงช่วงชั้นของอำนาจระหว่างตัวแสดงที่เป็นท้องถิ่น รัฐ และองค์กรระหว่างประเทศรวมถึงรัฐที่สาม ซึ่งอุปสรรคดังกล่าวคือผลของความรู้ด้วยสันติภาพเชิงสถาบันที่เข้มแข็งที่โอลิเวอร์เรียกว่า *สถาปัตยกรรมสันติภาพเสรีนิยมระหว่างประเทศ* ซึ่งลงหลักปักฐานทางความคิดและกลไกสันติภาพระหว่างประเทศอย่างสมบูรณ์และเป็นระบบ ความเข้มแข็งของระบบเช่นนี้ด้านหนึ่งช่วยให้ปัญหาเฉพาะหน้าด้านสันติภาพถูกแก้ไข แต่อีกด้านหนึ่งทำให้ความรู้ด้วยสันติภาพทางเลือกไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยง่าย

ในหนังสือ *The Grand Design: The Evolution of the International Peace Architecture* (2022) อธิบายภาพรวมในการพัฒนาโครงสร้างและสถาบันที่ออกแบบขึ้นเพื่อสนับสนุนและรักษาสันติภาพทั่วโลกด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่มีจุดสำคัญคือการอธิบาย *สถาปัตยกรรมสันติภาพ*

⁹ เริ่มตั้งแต่ความหมายของสันติภาพตามผู้ชนะในประวัติศาสตร์ (the victor's peace) และสันติภาพยุคเรืองปัญญา (the Enlightenment) ซึ่งถูกกำหนดโดยความเปลี่ยนแปลงของอำนาจ (power dynamics) และการเปลี่ยนแปลงทางปรัชญา (philosophical shifts) ของสังคมและความรู้ด้วยสันติภาพในสังคมสมัยใหม่ (peace in modernity) ในศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาที่หมายถึง สันติภาพตามรัฐธรรมนูญ (the constitutional peace) และสันติภาพเชิงสถาบัน (institutional peace)

¹⁰ สันติภาพเชิงสถาบันหมายถึงเสถียรภาพและภราดรภาพภายในสังคมที่บรรลุได้โดยการจัดตั้งของระบบกฎหมาย โครงสร้างการปกครองและบรรทัดฐานทางสังคม โดยสถาบันเหล่านี้ถูกออกแบบให้จัดการความขัดแย้งและรักษาความยุติธรรม

(Peace Architecture) ซึ่งหมายถึงระบบที่เชื่อมโยงกันของระบบ ข้อกำหนดบรรทัดฐาน และมีความเป็นสถาบันที่เป็นการจำแนกระดับชั้น (layers) เพื่อการจัดการและการแก้ไขข้อขัดแย้งอย่างสันติ ซึ่งได้จัดวางระบบให้แก่องค์กรระหว่างประเทศ สนธิสัญญา การดำเนินการเพื่อสันติภาพและความพยายามทางการทูตไว้ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน “The Grand Design” จึงหมายถึงวิธีที่ชุมชนนานาชาติ (international community) ใช้ประกอบโครงสร้างทางสังคมลักษณะหนึ่งเพื่อส่งเสริมสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพโลก (World peace) ในยุคปัจจุบัน โดยใน *The EU and Crisis Response* ริชมอนด์เขียนร่วมกับแซนดรา โปกอดดา (Sandra Pogodda) และแม็ค กินดี ในปี ค.ศ. 2021 ฉายให้เห็นภาพจำลองของโครงสร้างสถาปัตยกรรมดังกล่าว กล่าวคือบทบาทของสหประชาชาติในการเมืองโลกสมัยใหม่โดยเฉพาะเรื่องการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแก้ไขความขัดแย้ง การสร้างสันติภาพ และการจัดการวิกฤตระหว่างประเทศ เช่น ความไม่มั่นคงทางการเมือง วิกฤตทางมนุษยธรรม และภัยพิบัติธรรมชาติ ซึ่งผ่านให้องค์กรมีอิทธิพลในการแทรกแซงเหนือความขัดแย้งผ่านการใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจและการทูตผ่านคณะผู้แทนสหภาพยุโรป (EEAS) ซึ่งมีอิทธิพลมากในการส่งเสริมการปกครองประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และกฎหมายระหว่างประเทศในช่วงวิกฤต เช่น คาบสมุทรบอลข่าน (Balkan) ยูเครน (Ukraine) ซีเรีย (Syria)

ต่อจากแนวคิดเรื่องช่วงชั้นของอำนาจในโครงสร้างสถาปัตยกรรมระหว่างประเทศ ในผลงานชื่อ *The International Dynamics of Counter-Peace* ปี ค.ศ. 2024 และ *Failed Peacemaking: Counter-Peace and International Order* ปี ค.ศ. 2023 ที่ริชมอนด์เขียนร่วมกับโปกอดดาและวิโซกา เพื่อศึกษาการสร้างสันติภาพที่ล้มเหลว พบว่าโครงสร้างสันติภาพไม่ได้สมบูรณ์แบบเพราะยังมีปฏิภณสันติภาพดำรงอยู่ในทุกช่วงชั้น โดยนอกเหนือจากกลุ่ม “ตัวป่วน” ซึ่งขัดขวางการบรรลุเป้าหมายด้านสันติภาพแล้ว ยังเป็นเพราะท้องถิ่นขาดการมีส่วนร่วมในการออกแบบและดำเนินกิจกรรมสร้างสันติภาพอย่างเพียงพอ ทำให้กิจกรรมด้านสันติภาพไม่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นหรือไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เหตุของความขัดแย้งได้ อีกทั้งปัญหาความยากจน ขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ และขาดทรัพยากร เช่น เงินทุน บุคลากร และการสนับสนุนด้านเทคโนโลยีและการขนส่งเคลื่อนย้าย ปัญหาความขัดแย้งเชิงวัฒนธรรมและความแตกแยก การแทรกแซงระหว่างประเทศจึงทำให้เกิดความรู้สึกแบ่งขั้วหรือชาตินิยมสูงขึ้น ซึ่งทำให้กระบวนการสร้างสันติภาพไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีการปรับตัวขององค์กรระหว่างประเทศและนักปฏิบัติการด้านสันติภาพ รวมถึงผู้บริจาคเห็นได้จากการออกกฎหมายและการสร้างข้อตกลงด้านสันติภาพที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลา

โดยสรุป ในระยะที่ริชมอนด์ผลิตความรู้ที่เน้นความเปลี่ยนแปลงของความเข้าใจต่อสันติภาพจากยุคแอนะล็อก (analog) ไปสู่ยุคดิจิทัลและความเชื่อมโยงระหว่างความหลากหลายของผู้คน การเมือง ศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะ เทคโนโลยี ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์อย่างแท้จริงและสร้างสรรค์ เยียวยา หรือแม้กระทั่งเป็นอุปสรรคสันติภาพซึ่งไม่ได้ถูกนับรวมเข้ากับความรู้ว่าด้วยสันติภาพอย่างจริงจัง ในระยะนี้ริชมอนด์ได้เสนอแนวทางวิพากษ์ความรู้ว่าด้วยสันติภาพที่ไม่ผูกมัดไว้ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเท่านั้น สำหรับ *สถาปัตยกรรมสันติภาพระหว่างประเทศ* เป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายภาพรวมของความรู้ที่มีช่วงชั้นและระดับของปฏิบัติการของความรู้และอำนาจที่กำกับควบคุม

กระบวนการสันติภาพร่วมสมัย โดยจากมุมมองของสันติภาพเชิงวิพากษ์ความท้าทายและช่วงชั้นของระดับปฏิบัติการสัมพันธ์กับปฏิวัตรสันติภาพด้วย

บทวิเคราะห์

แม้ว่าพัฒนาการของแนวคิดด้านสันติภาพหลังจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สอง คือ การให้ความสำคัญกับหลักประชาธิปไตย เสรีนิยม และสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตามริชมอนด์มองว่า ความรู้และปฏิบัติการสันติภาพที่มีรากฐานอยู่ในโลกตะวันตกซึ่งเน้นบทบาทของรัฐและกลไกระหว่างประเทศยังคงเป็นความรู้ที่มีมิติเดียวและมีลักษณะเบ็ดเสร็จ ทำให้สันติภาพในรูปแบบนี้กลายเป็นข้ออ้างสากลที่ยากจะตีความเป็นอย่างอื่นและไม่เปิดทางให้มีทางเลือกอื่นได้ ในระยะแรกความรู้สันติภาพเชิงวิพากษ์จึงปรากฏในรูปแบบของการวิพากษ์องค์กรด้านสันติภาพ นักวิชาการด้านสันติภาพ และตัวแทนสันติภาพจากยุโรปตะวันตก และอยู่ในรูปแบบการวิจารณ์โครงการพัฒนาและปฏิบัติการเพื่อสันติภาพจำนวนมากที่ส่งผลต่อการกำหนดองค์ความรู้ด้านสันติภาพในภูมิภาคอื่นๆ และให้ความสนใจต่อตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐและชุมชนมากขึ้น ต่อมาเมื่อความรู้สันติภาพสัมพันธ์กับบริบทภายใต้วาทกรรมการพัฒนา การเมืองของการปลดปล่อยอาณานิคม และการฟื้นฟูหลังสงครามที่ได้รับอิทธิพลจากสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก การสถาปนา “วาระสันติภาพใหม่” หรือที่โอลิเวอร์เรียกว่า “สันติภาพแบบเสรีนิยม” ได้กลายเป็นแนวคิดกระแสหลักเนื่องจากสามารถปรับใช้ได้หลากหลายรูปแบบการปกครองและไม่ได้ขัดแย้งกับแนวคิดสันติภาพแบบเดิมที่มุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างรัฐและยังคงมีรัฐเป็นศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากแนวคิดต่างๆ เช่น สันติภาพผ่านความเข้มแข็งของรัฐ สมดุลแห่งอำนาจ ความมั่นคงปลอดภัยร่วม สันติภาพผ่านกฎหมาย ความสงบส่วนบุคคลหรือทางศาสนา และสันตินิยมเชิงปฏิบัติ ทั้งหมดนี้ล้วนส่งเสริมให้โครงสร้างสันติภาพแบบเสรีนิยมในระดับระหว่างประเทศมีความแข็งแกร่งและดำรงอยู่ได้อย่างมีอิทธิพล

อย่างไรก็ดี เนื่องจากข้อจำกัดว่าแนวทางวาระสันติภาพใหม่หรือสันติภาพแบบเสรีนิยมไม่สามารถนำไปปรับใช้ในระดับท้องถิ่นได้อย่างสมบูรณ์ การพิจารณาสันติภาพที่พื้นที่ความขัดแย้งหลังสงครามเย็นจึงปรากฏในรูปแบบของคำถามสำคัญ เช่น สันติภาพควรเป็นมาตรฐานสากลหรือควรมีลักษณะเฉพาะของชุมชน สันติภาพจำเป็นต้องมีรูปแบบเดียวหรือสามารถหลากหลายได้ หากเป็นแบบหลากหลาย ควรมีวิธีการหรือกระบวนการกลางสำหรับการเจรจาและการไกล่เกลี่ยระหว่างความหลากหลายของชุมชนอย่างไร คำถามเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับสันติภาพที่ถูกผูกอยู่กับรัฐมักไม่ประสบความสำเร็จเพราะการเน้นเป้าหมายและการพัฒนาแบบแนวเดียวที่ซ่อนเร้นการครอบงำและกดขี่ เพราะเหตุนี้ แนวคิดสันติภาพเชิงวิพากษ์จึงมีจุดเน้นว่า คำนิยามสันติภาพต้องไม่ใช่ขององค์กรใดองค์กรเดียวและไม่ใช่ว่าเพียงแค่ภาระของคนผิวขาว (Whiteman burden) เพราะแนวทางสันติภาพแบบเสรีนิยมเป็นเพียงชุดข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความสมบูรณ์และความเหมาะสมของสันติภาพจากสายตาของประเทศตะวันตก ความหมายของสันติภาพที่ไม่ใช่เพียงผลผลิตของการครอบงำจากทัศนะใดทัศนะเดียว

ซึ่งอาจอ้างพรางหรือปิดบังอุดมการณ์เบื้องหลังและครอบงำทางชนชั้นและเป็นความคิดทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ การให้ความสำคัญกับสันติภาพจากเบื้องล่างจะเปิดเผยเสียงต่อต้านและเสียงที่ถูกปิดไว้ของกลุ่มคนที่ถูกละเลยหรือถูกผลักไสออกไปในกระบวนการสร้างสันติภาพ

“สันติภาพหลังเสรีนิยม” เป็นจุดแบ่งที่โอลิเวอร์ใช้ในทศวรรษ 2010 เพื่ออธิบายสภาวะการณ์หลังการเกิดขึ้นของแนวทางสันติภาพเชิงผสมผสานและการให้ความสำคัญกับสันติภาพในชีวิตประจำวัน ช่วงของการเปลี่ยนผ่านจากสันติภาพเสรีนิยมไปสู่สันติภาพหลังเสรีนิยมเป็นตัวอย่างชัดเจนของข้อเรียกร้องของกลุ่มสันติภาพเชิงวิพากษ์ในการย้ายศูนย์กลางจากรัฐสู่การคำนึงถึงความต้องการของท้องถิ่น เนื่องจากนโยบายและปฏิบัติการสันติภาพแบบบนลงล่างทำให้เกิดสภาวะความแปลกแยกของสันติภาพ (alienation of peace) ที่เป็นการแยกบรรทัดฐาน กระบวนการ และสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพออกจากชีวิตประจำวันของท้องถิ่น กล่าวคือ เมื่อสันติภาพสมาทานแนวทางเดียวของเสรีนิยมหรือเสรีนิยมใหม่ก็จะกลายเป็นสันติภาพแบบบีบบังคับและส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่ขัดแย้งให้สูญเสียอำนาจในการควบคุมจัดการทรัพยากรจนนำไปสู่การต่อต้านโดยกลุ่มที่ถูกเรียกว่า “ตัวป่วน” สันติภาพในหลายรูปแบบ งานศึกษาของโอลิเวอร์ชี้ว่าอุปสรรคเหล่านี้เป็นผลจากความเข้มแข็งของ “โครงสร้างสถาปัตยกรรมสันติภาพเสรีนิยมระหว่างประเทศ” ที่มีสันติภาพเชิงสถาบันเป็นศูนย์กลางของการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสันติในทุกระดับจนไม่สามารถทำให้สันติภาพในแนวทางอื่นปรากฏขึ้นมาได้ และสร้างสิ่งที่เรียกว่า “ปฏิบัติสันติภาพ” ให้ดำรงอยู่ในทุกช่วงชั้นของสถาปัตยกรรมสันติภาพเสรีนิยมระหว่างประเทศ เหตุนี้จึงมีข้อเสนอว่าสันติภาพร่วมสมัยจำเป็นต้องคำนึงถึงชุมชนที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระสันติภาพใหม่ โดยให้มีรูปแบบเป็นไปตามการนิยามผ่านแนวทางทางญาณวิทยา (epistemology) อันหลากหลาย อันเป็นผลจากการประสานของตัวแสดงต่าง ๆ ที่พยายามนิยามสันติภาพให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ อัตลักษณ์ อำนาจ และทรัพยากรของพวกเขา

ในปัจจุบันสันติภาพเชิงวิพากษ์ได้ท้าทายชุดความคิดเรื่องสันติภาพในแนวทางกระแสหลักได้สำเร็จโดยสร้างความรู้ที่เกี่ยวกับสันติภาพอันหลากหลายเพื่อสร้างสันติภาพที่ครอบคลุมและยั่งยืน ข้อเสนอของโอลิเวอร์เน้นความสำคัญของสันติภาพจากเบื้องล่างเพื่อการมีชีวิตที่ดีกับสังคมเท่าเทียมและเป็นธรรมสะท้อนให้เห็นว่ามีรากฐานมาจากแนวคิด “สันติภาพอันสถาพร” (*Perpetual Peace*) แบบคานท์เซียน (Kantians) อันเป็นแนวทางของสหประชาชาติและชุมชนระหว่างประเทศกับแนวทางเชิงโครงสร้างที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของกลุ่มมาร์กซิส (Marxist) ที่เน้นสันติภาพบนความเท่าเทียมและระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรม ซึ่งรัฐและตัวแสดงที่ไม่ได้ถูกจัดตั้งโดยชนชั้นทางสังคมเศรษฐกิจมีหน้าที่อย่างสำคัญต่อการสร้างและส่งเสริมสันติภาพในความหมายนี้โดยการปฏิบัติถึงรากถึงโคนเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่การจัดระเบียบใหม่ แม้ว่าข้อเสนออันเป็นสาระหลักของการเดินทางความรู้ที่ว่าสันติภาพควรมีความหลากหลายก็ยังติดอยู่ในกรอบการจินตนาการถึงสันติภาพที่มีความหมายแนวเดียว (แบบสากลตะวันตก) เพราะเมื่อพิจารณาถึง “ความหลากหลาย” ก็ยังไม่หลุดพ้นกรอบค่านิยมเรื่องเสรีประชาธิปไตย นิติธรรม นิติรัฐ สิทธิมนุษยชนที่อิงนิยามและกรอบวิชาการตามความรู้แบบตะวันตกอยู่ดี และยังคงผูกโยงความสำเร็จของสันติภาพเข้ากับระดับของค่านิยมเหล่านั้นซึ่งอนุญาตให้โครงการระหว่างประเทศเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดกระบวนการและการศึกษาสันติภาพในพื้นที่ต่าง ๆ จนอาจ

กล่าวได้ว่าสันติภาพเชิงวิพากษ์มีข้อจำกัดที่ไม่ต่างจากข้อวิจารณ์ต่อสันติภาพกระแสหลักที่สร้างกลไกสันติภาพเสรีนิยมในลักษณะสากลที่คาดหวังว่าจะสามารถนำไปปรับใช้ร่วมกันระหว่างทุกวัฒนธรรมนอกภูมิภาคตะวันตกโดยไม่ได้พิจารณาถึงโอกาสของการพัฒนาสันติภาพเฉพาะแบบของแต่ละท้องถิ่นซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเหมือนกัน

ทั้งนี้ แม้จะกล่าวได้ว่าความรู้ว่าด้วยสันติภาพเชิงวิพากษ์คือผลผลิตจากความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ กระนั้นก็ตีความเข้าใจดังกล่าวด้านหนึ่งฉายภาพการเดินทางของสันติภาพเชิงวิพากษ์ให้ดูราวกับว่าดำรงอยู่อย่างตรงกันข้ามกับความรู้สันติภาพกระแสหลักและชวนให้เข้าใจว่าความรู้ว่าด้วยสันติภาพกระแสหลักหยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งหากพิจารณาจากนโยบายด้านสันติภาพระหว่างประเทศและนโยบายของรัฐจะพบว่า ได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการแทรกแซงเพื่อรักษาสันติภาพภายใต้ร่มใหญ่ของหลักการสันติภาพสากลซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่การผลิตความรู้ว่าด้วยสันติภาพได้มีการพิจารณาปัญหาของสันติภาพในอุดมคติกับความเป็นไปได้เชิงรูปธรรมของปฏิบัติการสันติภาพระหว่างประเทศที่มีมาตรฐานเดียวกัน ดังปรากฏในวาระเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่ 16 อันเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาของโลกโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ตั้งแต่นั้นปี ค.ศ. 2015 ความรู้สันติภาพกระแสหลักจึงไม่ได้แยกขาดจากกันจากความรู้สันติภาพเชิงวิพากษ์อย่างเด็ดขาด

บทสรุป

การผลิตความรู้เกี่ยวกับสันติภาพเชิงวิพากษ์ของโอลิเวอร์ พี. ริชมอนด์ ตั้งแต่ปี 1998 ถึง 2024 แบ่งได้สี่ระยะที่สัมพันธ์กับลักษณะของความขัดแย้งรูปแบบใหม่ ความสำเร็จและความล้มเหลวอันเป็นบทเรียนจากกระบวนการสันติภาพ ได้แก่ หนึ่ง ระยะโต้แย้งกลุ่มแนวคิดที่ให้รัฐเป็นศูนย์กลางการศึกษา (ค.ศ.1998-2003) สอง ระยะที่เน้นความสำคัญของชุมชนและปัจเจก (ค.ศ. 2004-2010) สาม ระยะที่เน้นสันติภาพเชิงผสมผสาน กับสันติภาพในชีวิตประจำวัน (ค.ศ. 2011-2019) และสี่ ระยะการวิพากษ์วาทกรรมสถาปัตยกรรมสันติภาพสากลกับปฏิบัติการสันติภาพ (ค.ศ. 2020-2024) โดยความรู้ว่าด้วยสันติภาพระยะที่สามและสี่สะท้อนแนวทางผสมผสานสันติภาพแบบบนลงล่างและสันติภาพจากเบื้องล่างซึ่งอาจถอดอุดมการณ์ว่าอยู่ระหว่างแนวคิดของคานท์เซียน เรื่อง “สันติภาพที่ยั่งยืน” และแนวทางเชิงโครงสร้างที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดแบบมาร์กซิส โอลิเวอร์จึงวิจารณ์การศึกษาสันติภาพในมุมมองทฤษฎีระหว่างประเทศและเรียกร้องให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดวาระสันติภาพที่มีความหลากหลายตามผลประโยชน์ อัตลักษณ์ อำนาจ และทรัพยากรของท้องถิ่นซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายของปฏิบัติการสร้างสันติภาพระหว่างประเทศโดยไม่เกิดการแปลกแยกของสันติภาพในกระบวนการสร้างสันติภาพแบบผสมผสานต้องไม่แยกจากสันติภาพในชีวิตประจำวันของท้องถิ่นซึ่งแนวทางนี้ส่งเสริมการเคารพความแตกต่างหลากหลายและขยายไปไกลกว่าความรู้สันติภาพแบบจารีตนิยมที่เน้นบทบาทของรัฐกับองค์กรระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอดังกล่าวยังติดอยู่ในกรอบการจินตนาการถึงสันติภาพที่มีความหมายแนว

เดียว (แบบสากลตะวันตก) เนื่องจาก หนึ่ง แม้ว่าความรู้สันติเชิงวิพากษ์คือผลผลิตจากความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์และเกิดขึ้นบนความพยายามของหลาย “ศาสตร์” แต่ก็ยังเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่พัฒนาการภายใต้ความรู้เรื่องประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ทุนิยมเสรี และโลกาภิวัตน์ ที่มีการมองแบบแนวเดียวคือการอธิบายปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคอื่นด้วยประสบการณ์และบทเรียนจากกรอบคิดแบบสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก หรืออธิบายปัญหาของภูมิภาคนอกตะวันตกด้วยการใช้บทเรียนและประสบการณ์ของตะวันตกที่มีต่อตัวอย่างจากประเทศนอกภูมิภาคตะวันตกอีกทีหนึ่ง แม้มีความพยายามดึงกลับเอาภูมิปัญญาสันติภาพที่คำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายและเปิดพื้นที่ให้แก่สาขาวิชาอื่นเข้ามามีบทบาทในการสร้างความรู้มากขึ้น เช่น นักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยาสังคม แต่ความรู้ด้านสันติภาพยังคงดำรงรากฐานความเป็นเอกภาพของชุดความรู้แบบตะวันตกในการอธิบายปัญหาแบบอย่างวิชาการตะวันตกอยู่นั่นเอง สอง การขาดการพิจารณาถึงโอกาสของการพัฒนาสันติภาพเฉพาะแบบของแต่ละท้องถิ่นซึ่งไม่จำเป็นต้องพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่เหมือนกัน

อนึ่ง การสร้างภาพลักษณ์ให้สันติภาพเชิงวิพากษ์เป็นการผลิตความรู้เพื่อโต้แย้งข้อเสนอเกี่ยวกับสันติภาพที่ได้มาจากระบบการคิดแบบจารีตนิยมได้สร้างความเข้าใจให้ดูราวกับว่าความรู้ด้วยสันติภาพกระแสหลักหยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลงท่ามกลางบริบทความเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์การเมืองหลังสงครามเย็น โลกาภิวัตน์ รวมทั้งขบวนการความยุติธรรมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อทัศนะทางวิชาการว่าด้วยสันติภาพเชิงวิพากษ์ ข้อค้นพบของโอลิเวอร์ที่พบว่ามโนนโยบายระหว่างประเทศและนโยบายรัฐได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการแก้ไขข้อขัดแย้ง วิธีการแทรกแซงรักษาสันติภาพ และการสร้างสันติภาพในบริบทของความขัดแย้งทั่วโลกในปลายศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาชี้ว่า บริบทดังกล่าวมีอิทธิพลต่อทัศนะความรู้สันติภาพกระแสหลักและนำไปสู่การปรับตัวของความหมายและการศึกษาสันติภาพในแนวทางเดิม ความรู้สันติภาพกระแสหลักจึงไม่ได้แยกขาดจากความรู้สันติเชิงวิพากษ์อย่างเด็ดขาดเพราะต่างปฏิสัมพันธ์กันผ่านการวิจารณ์ ความท้าทาย การปรับตัว การยอมรับ และการต่อต้านอันเป็นรากฐานของการผลิตความรู้ด้วยสันติภาพในสังคมสมัยใหม่ด้วย

การศึกษาสันติภาพเชิงวิพากษ์ในอนาคตอาจต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างความรู้ที่ก้าวข้ามกรอบคิดแบบตะวันตกและเปิดพื้นที่ให้กับแนวคิดจากภาคส่วนที่มีความหลากหลายมากขึ้นจากการบูรณาการองค์ความรู้เรื่องความยุติธรรมทางสังคมและสันติภาพเฉพาะบริบท (context-specific peacebuilding) ที่มีรากฐานจากวัฒนธรรมท้องถิ่นและประสบการณ์ของชุมชนที่ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาและแนวทางแบบข้ามสาขาวิชาอาจช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพในระดับชุมชนและกลไกทางสังคมที่สนับสนุนหรือขัดขวางกระบวนการ ขณะเดียวกัน ควรมุ่งเน้นไปที่บทบาทของเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลต่อการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการสร้างสันติภาพในยุคปัจจุบัน รวมถึงวิธีที่ปฏิบัติสันติภาพใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อสร้างแรงต่อต้านหรือนิยามสันติภาพที่แตกต่างออกไปซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมมิติเชิงโครงสร้างที่กว้างขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง ประวัติศาสตร์ว่าด้วยสันติภาพ: จากกระบวนการสร้างสันติภาพสากลสู่การปลดปล่อยอาณานิคมอุดมการณ์สันติภาพหลังสงครามเย็น (History of Peace: From Constructing Universal Peace to Decolonizing Peace in the Post-Cold War Era) โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รายการอ้างอิง

- Berman, P. S. (2007). Global legal pluralism. *Southern California Review*, 80, 1155–1238.
- Boulding, E. (1990). *Building a global civic culture: Education for an interdependent world*. Syracuse University Press.
- _____. (2000). *Cultures of peace: The hidden side of history*. Syracuse University Press.
- Bräuchler, B., & Naucke, P. (2017). Peacebuilding and conceptualisations of the local. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale*, 25(4), 422–436.
- Coleman, J. L., & Shapiro, S. (2002). *The Oxford handbook of jurisprudence & philosophy of law*. Oxford University Press.
- Cunliffe, P. (2011). *Critical perspectives on the responsibility to protect*. Routledge.
- Ely, J. H. (1980). *Democracy and distrust: A theory of judicial review*. Harvard University Press.
- Evans, G. (2009). *The responsibility to protect: Ending mass atrocity crimes once and for all*. Rowman & Littlefield.
- Fierke, K. M. (2015). *Critical approaches to international security*. John Wiley & Sons.
- Foot, R., Gaddis, J., & Hurrell, A. (2003). *Order and justice in international relations*. Oxford University Press.
- Galtung, J. (1965). On the meaning of nonviolence. *Journal of Peace Research*, 2(3), 228–256.
- _____. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.

- _____. (1990). Cultural violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291–305.
- _____. (1996). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. Sage.
- Holzgrefe, J. L., & Keohane, R. O. (2003). *Humanitarian intervention: Ethical, legal, and political dilemmas*. Cambridge University Press.
- Kingsbury, B. (2002). Legal positivism as normative politics: International society, balance of power, and Lassa Oppenheim's positive international law. *European Journal of International Law*, 13(2), 401–437.
- Lederach, J. P. (1996). *Preparing for peace: Conflict transformation across cultures*. Syracuse University Press.
- _____. (1997). *Building peace: Sustainable reconciliation in divided societies*. United States Institute of Peace Press.
- MacGinty, R., & Richmond, O. P. (2009). *The liberal peace and post-war reconstruction: Myth or reality?* Routledge.
- McRae, R., & Hubert, D. (2001). *Human security and the new diplomacy: Protecting people, promoting peace*. McGill-Queen's University Press.
- Millar, G. (2014). *An ethnographic approach to peacebuilding: Understanding local experiences in transitional states*. Routledge.
- _____. (2018a). *Ethnographic peace research: Approaches and tensions*. Palgrave Macmillan.
- _____. (2018b). Decentring the intervention experts: Ethnographic peace research and policy engagement. *Cooperation and Conflict*, 53(2), 259–276.
- Newman, E., & Richmond, O. P. (2006). *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution*. United Nations University Press.
- Pogodda, S., Richmond, O. P., & Visoka, G. (2023). *Failed peacemaking: Counter-peace and international order*. Springer Nature.
- Richmond, O. P. (1998). *Mediating in Cyprus: The Cypriot communities and the United Nations*. Frank Cass.

- _____. (2002). *Maintaining order, making peace*. Palgrave.
- _____. (2008). *The transformation of peace*. Palgrave.
- _____. (2020a). Peace in analogue/digital IR. *Global Change, Peace & Security*, 32(3), 1–20.
- _____. (2020b). *Peace in international relations*. Routledge.
- _____. (2022). *The grand design: The evolution of the international peace architecture*. Oxford University Press.
- _____. (2023). *Peace: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Richmond, O. P., & MacGinty, R. (2020). *Legitimate political authority and peacebuilding: Local, state, international*. Edinburgh University Press.
- Richmond, O. P., & Mitchell, A. (2012). *Hybrid forms of peace: From everyday agency to post-liberalism*. Palgrave.
- Richmond, O. P., Pogodda, S., & MacGinty, R. (2021). *The EU and crisis response*. Manchester University Press.
- Richmond, O. P., Pogodda, S., & Visoka, G. (2024). The international dynamics of counter-peace. *European Journal of International Relations*, 30(1), 126–150.
- Richmond, O. P., Tellides, Y., & Visoka, G. (2023). *Peace in digital international relations: Prospects and limitations*. Cambridge University Press.
- Richmond, O. P., & Visoka, G. (2021). *Handbook of peacebuilding, statebuilding, and peace formation*. Oxford University Press.
- Santos, B. D. S., & Rodríguez-Garavito, C. A. (2005). *Law and globalization from below: Towards a cosmopolitan legality*. Cambridge University Press.
- Sponsel, E. L., & Gregor, T. (1994). *The anthropology of peace and nonviolence*. Lynne Rienner.
- Tamanaha, B. Z., Sage, C., & Woolcock, M. J. (2012). *Legal pluralism and development*.

Kwanchanok Kittiwanih/ *From Critiquing Intractable Conflicts to Deconstructing the International Peace Architecture: Oliver P. Richmond and the Development of Knowledge in Peace Studies*

Scholars and practitioners in dialogue. Cambridge University Press.

Thakur, R. (2010). *The responsibility to protect: Norms, laws and the use of force in international politics.* Routledge.

Vogel, B., Kappler, S., & Richmond, O. P. (2024). *The art of peace formation: Arts-based social movements, opportunities, and blockages.* Edinburgh University Press.